

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ ТА ПРАВА «КРОК»
Навчально-науковий інститут психології**

Кафедра психології

Берест Марія Володимирівна

Кваліфікаційна робота

Гендерні особливості прояву маніпуляцій у романтичних стосунках
юнацького віку

053 «Психологія»

«Психологія»

Подається на здобуття освітнього ступеня бакалавр

Кваліфікаційна робота містить результати власних доробок. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело Берест Марія Володимирівна

Науковий керівник (консультант)
професор

Сингаївська Ірина Валентинівна,
кандидат психологічних наук,

Київ – 2026

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЯВУ	
МАНІПУЛЯЦІЙ У РОМАНТИЧНИХ СТОСУНКАХ	
ЮНАЦЬКОГО ВІКУ	10
1.1. Сутність та зміст поняття «маніпуляції» у психологічній науковій літературі	10
1.2. Характерні ознаки та види маніпулятивної міжособистісної взаємодії.....	17
1.3. Психологічні особливості романтичних стосунків у юнацькому віці.....	25
Висновки до розділу 1	31
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ГЕНДЕРНИХ	
ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРОЯВУ МАНІПУЛЯЦІЙ У	
РОМАНТИЧНИХ СТОСУНКАХ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ	33
2.1. Організація та методики дослідження емпіричного дослідження.....	33
2.3. Аналіз та інтерпретація результатів емпіричного дослідження	43
Висновки до розділу 2.....	59
РОЗДІЛ 3. ПРОГРАМА ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ	
ГЕНДЕРНИХ ПРОЯВІВ МАНІПУЛЯТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ	
У РОМАНТИЧНИХ СТОСУНКАХ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ	61
3.1. Розробка програми психологічного тренінгу для профілактики гендерних проявів маніпулятивної поведінки у романтичних стосунках юнацького віку	61
3.2. Практичні рекомендації щодо запобігання гендерним проявам маніпулятивної поведінки у романтичних стосунках юнацького віку	70

	3
Висновки до розділу 3	74
ВИСНОВКИ	76
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	80
ДОДАТКИ.....	89

ВСТУП

Актуальність роботи. Юнацький вік є чутливим періодом становлення особистості, у якому інтенсивно формуються моделі емоційної близькості, довіри та міжособистісної взаємодії. Саме в даний період романтичні стосунки виступають значущим контекстом соціалізації, де молодь активно опановує способи впливу, самопрезентації та регулювання стосунків. Маніпулятивна поведінка у цьому віці може набувати характеру стратегії взаємодії, що сприяє виникненню конфліктності, залежних способів поведінки та емоційної нестійкості у майбутньому дорослому житті.

Гендерні відмінності посідають важливе місце у структурі міжособистісної взаємодії, визначаючи специфіку емоційного реагування, способів впливу та стратегій поведінки у романтичних стосунках. У наукових джерелах підкреслюється, що юнаки та юнки демонструють різні форми маніпулятивних проявів, які пов'язані з соціальними рольовими моделями, особливостями соціалізації та очікуваннями щодо партнерських стосунків. Урахування таких відмінностей є необхідним для розуміння механізмів формування маніпулятивної поведінки та її впливу на якість взаємодії у юнацькому віці.

Проблема маніпулятивного впливу та міжособистісної взаємодії широко представлена в психологічній науці. Теоретичні підходи до розуміння маніпуляції як форми прихованого психологічного контролю розробляли Е. Шостром, Р. Чалдіні, Е. Фромм, Е. Берн, Ф. Зімбардо та ін., тоді як у вітчизняному науковому дискурсі її аналіз пов'язаний із працями С. Максименка, В. Татенка, М. Слюсаревського. Ознаки й тактики маніпулятивної взаємодії висвітлюються у дослідженнях Л. Білоконенко та О. Ткачишиної, а емоційні маніпуляції в близьких стосунках у працях К. Шен та П. Світ. Психологічні особливості юнацького віку та романтичних стосунків у цьому періоді широко розкрито в концепціях Е. Еріксона та Р. Бернса, а також у працях І. Семків, О. Зінсу, К. Васюк, Б. Соллера,

С. Соренсена та ін., де досвід першого кохання і емоційна прив'язаність розглядаються як чинники формування подальших партнерських сценаріїв.

Зростання інтересу до вивчення маніпулятивної поведінки серед молоді, необхідність своєчасної профілактики деструктивних взаємодій та потреба врахування гендерної специфіки у роботі з юнацькою аудиторією підвищують значущість цієї проблематики. Урахування зазначених аспектів визначило наукову доцільність поглибленого психологічного вивчення проблематики та надало підстави для обрання теми дослідження «Гендерні особливості прояву маніпуляцій у романтичних стосунках юнацького віку».

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити гендерні особливості прояву маніпуляцій у романтичних стосунках юнацького віку.

На основі визначеної мети було сформульовано наступні **завдання дослідження**:

1. Проаналізувати сутність та зміст поняття «маніпуляції» у психологічній науковій літературі.
2. Висвітлити характерні ознаки та види маніпулятивної міжособистісної взаємодії.
3. Розкрити психологічні особливості романтичних стосунків у юнацькому віці.
4. Здійснити емпіричне дослідження гендерних особливостей прояву маніпуляцій у романтичних стосунках юнацького віку.
5. Розробити програму психологічного тренінгу для профілактики гендерних проявів маніпулятивної поведінки у романтичних стосунках юнацького віку.
6. Надати практичні рекомендації щодо запобігання гендерним проявам маніпулятивної поведінки у романтичних стосунках юнацького віку.

Об'єкт дослідження: маніпуляції у романтичних стосунках.

Предмет дослідження: психологічні особливості гендерних проявів маніпулятивної поведінки у романтичних стосунках юнацького віку.

Методи дослідження. Для досягнення мети та реалізації завдань було використано комплекс взаємопов'язаних методів: *теоретичні* – аналіз, синтез, узагальнення, порівняння та систематизація наукових джерел, що дали змогу уточнити сутність поняття «маніпуляції», окреслити їх прояви у міжособистісній взаємодії, визначити специфіку романтичних стосунків юнацького віку та виокремити ключові підходи до вивчення гендерної проблематики у взаєминах; *емпіричні* – психодіагностичне тестування з використанням стандартизованих методик для вивчення особливостей маніпуляцій та їх гендерних проявів у романтичних стосунках юнацького віку; *методи статистичної та математичної обробки даних* – описова статистика (обчислення відсоткових співвідношень, розподіл респондентів за рівнями вираженості досліджуваних показників) для узагальнення первинних емпіричних даних і характеристик вибірки; кореляційний аналіз Пірсона для встановлення взаємозв'язків між показниками маніпулятивності, співзалежності, задоволеності стосунками та емоційно-ціннісних характеристик романтичних взаємин; U-критерій Манна-Уїтні для виявлення гендерних відмінностей у досліджуваних показниках; якісний та кількісний аналіз результатів для інтерпретації отриманих даних, виявлення характеру і вираженості гендерних проявів маніпуляцій та формулювання узагальнених висновків.

Для емпіричного дослідження гендерних проявів маніпулятивної поведінки у романтичних стосунках юнацького віку застосовано комплекс стандартизованих психодіагностичних методик:

- «Шкала макіавеллізму особистості» (Machiavellianism Scale – Р. Крісті, Ф. Гейз).
- «Шкала тактик маніпуляцій у романтичних стосунках» (Manipulation Tactics in Romantic Relationships Scale, MATRESS – П. Іоаннідіс).
- «Шкала співзалежності» (Spann-Fischer Codependency Scale – Л. Спанн, Д. Фішер).

- «Шкала оцінки задоволеності у стосунках» (Relationship Assessment Scale – С. Хендрік).
- «Шкала пристрасного кохання» (Passionate Love Scale – Е. Хатфілд, С. Спречер).

Обробка емпіричних даних здійснювалася за допомогою програмного забезпечення для статистичної обробки даних SPSS Statistics та пакета програм Microsoft Office for Windows.

Наукова новизна одержаних результатів. У межах виконаного дослідження одержано результати, що становлять наукову новизну та розширюють уявлення про психологічні механізми маніпулятивної поведінки у романтичних стосунках юнацького віку, а саме:

уперше:

- розроблено програму психологічної профілактики гендерних проявів маніпулятивної поведінки у романтичних стосунках юнацького віку та сформульовано практичні рекомендації щодо запобігання деструктивним формам маніпулятивної взаємодії серед юнаків та юнок;

удосконалено:

- підходи до психодіагностики маніпулятивної поведінки у контексті романтичних стосунків юнацького віку шляхом комплексного використання шкал стандартизованих методик;
- методичні засади оцінювання гендерних відмінностей у маніпулятивній поведінці через поєднання кількісного (статистичного) та якісного аналізу показників міжособистісної взаємодії у романтичних стосунках юнацького віку;

дістали подальшого розвитку

- гендерні особливості прояву маніпулятивної поведінки у романтичних стосунках юнацького віку на основі комплексного поєднання показників макіавеллізму, маніпулятивних установок, співзалежності, задоволеності стосунками та емоційно-ціннісних характеристик взаємин;

- структуру гендерних проявів маніпуляцій у романтичних стосунках юнацького віку, що включає взаємопов'язані емоційні, когнітивні та поведінкові компоненти;
- теоретичні уявлення про маніпуляції як психологічний феномен, уточнено їх сутність, зміст та місце в системі міжособистісної взаємодії;
- уявлення про психологічні ознаки та види маніпулятивної взаємодії в юнацькому віці, а також про їх зв'язок із характеристиками романтичних взаємин.

Практичне значення отриманих результатів дослідження полягає у можливості застосування розробленої програми психологічної профілактики для роботи з юнацькою аудиторією з метою зниження проявів маніпулятивної поведінки та формування конструктивних моделей романтичної взаємодії. Матеріали дослідження можуть бути використані психологами освітніх закладів, консультантами та фахівцями соціально-психологічної сфери для діагностики гендерних особливостей маніпуляцій у стосунках, профілактики деструктивних форм взаємодії, проведення тренінгових занять, просвітницької роботи і розробки індивідуальних програм супроводу студентської молоді. Результати можуть бути впроваджені у навчальні курси з психології розвитку, міжособистісної взаємодії та сімейної психології.

Емпірична база дослідження. Емпіричне дослідження було проведене на базі Вищого навчального закладу «Університет економіки та права "КРОК"», Навчально-наукового інституту психології. У вибірку увійшли 40 здобувачів освіти віком від 18 до 22 років, серед яких були юнаки та юнки. Участь у дослідженні здійснювалася на добровільних засадах з дотриманням вимог анонімності та конфіденційності. Добір респондентів відбувався за критеріями віку, належності до юнацької вибірки та наявності досвіду романтичних стосунків.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаної

літератури з 70 найменувань та додатків. Основна частина роботи викладена на 79 сторінках, загальна кількість сторінок в роботі – 107, що мають 5 таблиць та 5 рисунків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЯВУ МАНІПУЛЯЦІЙ У РОМАНТИЧНИХ СТОСУНКАХ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ

1.1. Сутність та зміст поняття «маніпуляції» у психологічній науковій літературі

Маніпуляція як форма психологічного впливу посідає важливе місце у структурі міжособистісної взаємодії та привертає стійку увагу науковців у межах різних напрямів психологічного знання. У психологічній науковій літературі дана проблематика розглядається в контексті соціального впливу, комунікативних стратегій, регуляції поведінки та особливостей взаємин між суб'єктами спілкування. Дослідження маніпуляцій охоплюють аналіз їх психологічної природи, функціонального призначення та ролі у процесі взаємодії, а також умов, за яких маніпулятивний вплив набуває системного характеру. Увага вчених зосереджується на виявленні змістових характеристик маніпуляцій, їх зв'язку з особистісними особливостями, мотиваційною сферою та соціальним контекстом, що зумовлює багатовимірність і неоднозначність трактування цього феномену в сучасній психологічній науці.

Вивчення сутності та змісту поняття «маніпуляція» свідчить про багатоаспектність цього феномену в сучасній психологічній науковій літературі. Теоретичне підґрунтя для вивчення механізмів прихованого впливу та стратегій поведінкового контролю заклали такі зарубіжні науковці, як: Г. Франке, Г. Шиллер, Е. Шостром, Р. Чалдіні, Е. Фромм, Е. Берн, Н. Макіавеллі, Г. Ле Бон, Р. Гудін, Ф. Зімбардо, Д. Карнегі, А. Маслоу та ін. У їхніх працях маніпуляція розглядається від інструментарію політичного та масового впливу до складних деструктивних ігор у міжособистісній взаємодії.

Значний внесок у концептуалізацію маніпулятивного впливу та його операціоналізацію в межах вітчизняного наукового дискурсу зробили

українські вчені, зокрема: С. Максименко, В. Татенко, М. Слюсаревський, В. Москаленко, Н. Грицюта, О. Литвинчук, В. Чешко, Б. Прокопенко та ін. Синтез поглядів зазначених дослідників дозволяє трактувати маніпуляцію як вид психологічного впливу, що характеризується прихованим характером намірів, ігноруванням суб'єктності іншого та спрямованістю на отримання односторонньої вигоди через використання психологічної вразливості особистості.

У межах психологічних досліджень поняття «маніпуляція» (від фр. *manipulation* – складний прийом впливу, операція, витівка) широко розглядається як особливий різновид соціально-психологічного впливу, що має прихований характер і спрямований на зміну внутрішніх регуляторів поведінки особистості. О. Уразовська визначає «психологічну маніпуляцію» як процес прихованого впровадження у психіку суб'єкта сторонніх цілей, намірів та установок, які не узгоджуються з його реальними потребами та інтересами. У такому розумінні маніпулятивний вплив не передбачає відкритої взаємодії, а реалізується через опосередковане управління мотиваційною і смисловою сферою особистості [48, с. 105]. В науковому дискурсі маніпуляцію також часто асоціюється з умінням контролювати інших людей у власних інтересах, що зумовлює її негативне оцінювання та пов'язується з потенційною психологічною шкодою для адресата впливу.

Як наслідок, в рамках досліджень М. Кременчуцької, Г. Коваль та І. Сисенка маніпулятивна поведінка розглядається як така, що нерідко має несвідомий характер і спрямована на зміну поведінки іншої людини шляхом прихованого збудження сторонніх намірів. Науковці підкреслюють, що складність цього феномену зумовила формування різних теоретичних підходів до його вивчення, кожен з яких акцентує увагу на окремих психологічних механізмах маніпуляції, де у межах психологічної науки виокремлюють наступні зазначені підходи [22, с. 15]:

1. Психоаналітичний підхід – орієнтація на сугестивний вплив і підсвідомі механізми маніпуляції (З. Фрейд, К. Юнг, А. Адлер).

2. Біхевіористичний та необіхевіористичний підхід – аналіз маніпулятивної поведінки як реакції на зовнішні стимули за схемою «стимул – реакція» (Б. Скіннер, Е. Толмен, Н. Міллер, Дж. Доллард, А. Бандура).
3. Когнітивний підхід – розгляд маніпуляції як результату когнітивної інтерпретації ситуації та суб'єктивної оцінки реальності (К. Левін, Х. Арендт, Л. Фестінгер, Ф. Гайдер).
4. Гендерний підхід – урахування статевої специфіки проявів і стратегій маніпулятивної поведінки (С. Ангус, В. Іган, В. Гіббс, Д. Рейберн).

Подібну позицію займають і зарубіжні дослідники, які підкреслюють деструктивний характер маніпулятивної взаємодії. Зокрема, Дж. Шильдбах, Н. Радулович та Л. Карвалью Гомес розглядають маніпуляцію як форму прихованого контролю або психологічної гри з особистістю, що реалізується за допомогою несправедливих і підступних методів впливу. Такий тип соціального впливу дозволяє маніпулятору перехоплювати контроль над когнітивними процесами іншої людини та спрямовувати її думки і поведінку на задоволення власних інтересів [67; 35, с. 196].

Розкриваючи психологічні механізми маніпулятивного впливу, Ю. Борець та О. Палагнюк акцентують увагу на тому, що маніпулювання є видом психологічного впливу, результатом якого стає приховане формування в іншої особи намірів, що суперечать її усвідомленим прагненням. Науковці підкреслюють, що ефективність маніпуляції забезпечується завдяки цілеспрямованому впливу на конкретні психологічні цілі, до яких належать [2, с. 31-32]:

- збуджувачі активності, зокрема інтереси, потреби та індивідуальні схильності особистості;
- регулятори активності, представлені самооцінкою, світоглядними уявленнями, переконаннями та установками;
- когнітивні структури і психічні стани, включаючи емоційні переживання та особливості мислення;

- операційний склад діяльності, що охоплює сформовані навички, звички та стиль міжособистісного спілкування.

Праці О. Невельської-Гордєєвої та В. Нечитайла розкривають сутність маніпуляції через ідею непомітного управлінського впливу, за якого адресат, не усвідомлюючи зовнішнього втручання, здійснює дії, вигідні ініціатору впливу. Ключовою характеристикою такого впливу є його прихованість, унаслідок чого поведінка людини змінюється всупереч її власним намірам і бажанням. Узагальнюючи наявні в науковій літературі підходи, науковці виокремлюють кілька взаємопов'язаних варіантів трактування маніпуляції, а саме [31, с. 73]:

- вид психологічного впливу, що зумовлює приховане формування намірів, відмінних від актуальних бажань і потреб особистості;
- майстерне впровадження у психіку цілей або настанов, які не збігаються з наявними у адресата на конкретному етапі життєдіяльності;
- спосіб досягнення одностороннього виграшу, що реалізується через приховане залучення іншої людини до визначеної активності.

Розвиваючи уявлення про сутність маніпулятивного впливу, можна визначити маніпуляцію як прихований психологічний вплив, спрямований на зміну вектору активності особистості таким чином, що сам факт втручання залишається для неї непомітним. Особливу увагу при цьому приділяється вербальному аспекту маніпуляції, підкреслюючи її реалізацію через мовленнєву взаємодію. У цьому контексті сутність маніпулятивного впливу виявляється у таких проявах як [53]:

- застосування мовних засобів з метою прихованого формування в психіці адресата певних установок;
- створення ілюзії свободи вибору за умови фактичного прийняття нав'язаного рішення;
- перекладання відповідальності за вчинки на самого адресата, що маскує зовнішній контроль.

Маніпуляція також розглядається як цілеспрямований і структурований вплив, у межах якого особистість іншої людини використовується як засіб реалізації сторонніх цілей. Слід зазначити, що маніпулювання у міжособистісній комунікації має низку стійких характеристик, які дозволяють відмежувати його від відкритих форм впливу, де до базових таких характеристик маніпуляції відносять [55, с. 171]:

- ставлення до людини як до об'єкта або інструмента впливу;
- орієнтацію на отримання односторонньої переваги;
- прихований характер впливу, а також маскуванню його справжньої спрямованості;
- експлуатацію психологічної вразливості адресата, використання його слабкостей та емоційних станів;
- збереження ілюзії самостійності у прийнятті рішень, що унеможливорює усвідомлення зовнішнього контролю.

У контексті дослідження маніпуляції як форми прихованого впливу Г. Коссова-Сіліна наголошує на її зв'язку з феноменом духовного панування. Науковиця підкреслює, що на відміну від відкритого насильства, маніпуляція реалізується через «спокусу» як більш витончену та замасковану форму впливу. Такий тип взаємодії спрямовується на глибинні психічні структури особистості з метою трансформації її уявлень, установок і цілей у напрямку, вигідному ініціатору впливу. У цьому сенсі маніпуляція постає як специфічна технологія влади, що ґрунтується на об'єктивації людини та використанні її як засобу реалізації сторонніх інтересів [36, с. 26].

Подібного погляду дотримується й Н. Гребінь, яка розглядає маніпуляцію як особливу форму психологічного примусу, інструментами якої виступають ірраціональні та емоційно забарвлені засоби впливу. Характерною ознакою такої взаємодії є прагнення маніпулятора сформувати у партнера стан психологічної залежності та досягти одностороннього виграшу. При цьому справжня спрямованість впливу ретельно приховується,

що зумовлює виникнення у адресата намірів і дій, які не відповідають його реальним потребам і бажанням [14].

Розширюючи уявлення про функціональні прояви маніпулятивного примусу, Е. Мельник розглядає маніпуляцію як різновид психологічного впливу, що формується на перетині процесів соціального управління, суперництва та співробітництва. У межах ділового спілкування дослідниця виокремлює низку форм маніпулятивного примусу, які реалізуються через різні механізми впливу, зокрема: переконання та навіювання, що можуть мати аргументований або неаргументований характер; емоційне зараження та спонукання до наслідування як способи непрямого регулювання поведінки; деструктивну критику та ігнорування, спрямовані на зниження впевненості адресата; формування прихильності, а також використання прохань як інструментів прихованого керування поведінкою іншої особи [27].

Зрештою маніпуляція у широкому розумінні постає як різновид інформаційного впливу, що призводить до деформації особистості, обмеження свободи вибору та викривлення системи цінностей і світогляду. Визначальною умовою ефективності такого впливу автор вважає його прихованість, за якої адресат сприймає власні дії як природні і самостійні, не усвідомлюючи зовнішнього управління. У подібному контексті комунікативна маніпуляція як форма прихованого психологічного примусу, впливає на емоційний стан, мотивацію та мислення особистості. Вона може проявлятися як цілеспрямований комплекс дій, ілюзійний жанр впливу або спосіб соціального управління, спрямований на впровадження в психіку людини установок, не узгоджених з її актуальними потребами [26, 13].

З позицій комунікативного підходу А. Калита, О. Клименюк та Л. Тараненко визначають маніпулятивний вплив як таку форму взаємодії, що зумовлює неконтрольоване свідомістю виникнення емоційних станів або поведінкових актів, не детермінованих засвоєними соціальними нормами. Окремо виділяється мовленнєва маніпуляція як цілеспрямований процес використання духовно-психологічних засобів спілкування для прихованого

психо-комунікативного впливу на окремого слухача або масову аудиторію. Подібного підходу дотримується В. Крикун, розглядаючи маніпулювання як свідоме коригування інформації про реальність у прихованій формі з метою досягнення власних інтересів, що реалізується через навмисне спотворення дійсного стану речей і завдає шкоди адресату впливу [19, 23].

Згідно з концепцією М. Карпенка, маніпуляція за своєю суттю має прихований і насильницький характер, оскільки вона протидіє волі людини та реалізується через підсвідомий вплив на емоційно-чуттєву сферу особистості. Автор наголошує, що маніпулятивний вплив завжди спрямований на досягнення інтересів ініціатора, що дозволяє класифікувати маніпуляції за характером їх мотивації. Дослідник виокремлює такі види маніпуляції [20, с. 30-31]:

1. Прагматичну, орієнтовану на досягнення конкретної, ретельно замаскованої мети.
2. Гедоністичну, що здійснюється з метою отримання психологічного задоволення самим маніпулятором.
3. Зустрічну, яка використовується як вимушена або виправдана стратегія захисту від зовнішнього маніпулятивного впливу.

Узагальнюючи теоретичні підходи до розуміння феномену, маніпуляція визначається як прихований психологічний прийом, спрямований на спонукання людини до дій, що суперечать її власним інтересам. Ключовими характеристиками такого впливу можна вважати його насильницьку природу та відсутність договірних відносин між суб'єктами взаємодії. У цьому контексті маніпулювання постає як форма майстерного збудження в особистості намірів, які не узгоджуються з її реальними потребами та бажаннями, що остаточно підкреслює деструктивну спрямованість цього феномену [52, с. 209].

Таким чином, аналіз психологічної наукової літератури свідчить, що маніпуляція розглядається як складний, багатовимірний феномен соціально-психологічного впливу, сутнісною ознакою якого є прихований характер і

спрямованість на зміну поведінки, установок, емоційних станів і намірів іншої особи всупереч її усвідомленим інтересам. У працях вітчизняних і зарубіжних дослідників маніпуляція постає як форма прихованого контролю, психологічного примусу або технології влади, що ґрунтується на ігноруванні суб'єктності адресата, експлуатації його психологічної вразливості та прагненні до одностороннього виграшу ініціатора впливу. Теоретичне осмислення цього явища здійснюється в межах різних підходів (психоаналітичного, біхевіористичного, когнітивного, гендерного тощо), кожен з яких акцентує увагу на окремих механізмах маніпулятивної взаємодії. Узагальнення наукових позицій дозволяє трактувати маніпуляцію як деструктивний вид психологічного впливу, що реалізується через приховане впровадження сторонніх цілей і настанов, маскування справжніх намірів та створення ілюзії самостійності вибору, що зумовлює її значущість як об'єкта подальшого теоретичного і емпіричного вивчення.

1.2. Характерні ознаки та види маніпулятивної міжособистісної взаємодії

Маніпулятивна міжособистісна взаємодія проявляється через низку стійких ознак і форм, що відображають специфіку прихованого психологічного впливу у процесі спілкування. Вивчення такої взаємодії передбачає виокремлення характерних рис маніпулятивної поведінки, які дозволяють відрізнити її від відкритих, усвідомлених та взаємно узгоджених способів впливу, а також систематизацію різновидів маніпуляції залежно від способів реалізації та спрямованості впливу. Узагальнення таких характеристик створює підґрунтя для розуміння закономірностей функціонування маніпуляції у міжособистісних взаєминах і дозволяє описати її як цілісний соціально-психологічний феномен.

У психологічних дослідженнях [68] маніпулятивна міжособистісна взаємодія часто пов'язується з емоційною сферою особистості та глибинними поведінковими моделями. Зокрема, емоційна маніпуляція

розглядається як складна форма впливу, витoki якої можуть формуватися ще в дитячому досвіді та проявлятися у дорослому віці через потребу в постійному схваленні, страх відторгнення або внутрішнє відчуття власної неадекватності. У міжособистісних стосунках такі механізми трансформуються в приховані стратегії контролю, спрямовані на дезорієнтацію партнера, виклик почуття провини або залежності, що ускладнює усвідомлення реальних намірів ініціатора впливу та сприяє деструкції взаємин.

Інший аспект маніпулятивної взаємодії пов'язаний із використанням соціально-перцептивних механізмів. Маніпулятивна поведінка у цьому контексті ґрунтується на експлуатації стереотипів і упереджень, що виникають у процесі сприймання іншої людини. Зовнішні ознаки, соціальний статус, рольові очікування, мовленнєві та експресивні характеристики можуть слугувати підґрунтям для прихованого впливу, коли ініціатор маніпуляції досягає власних цілей за рахунок партнера, маскуючи провокацію під звичні або соціально прийнятні форми взаємодії. За таких умов маніпуляція виступає не як поодинокий акт, а як спосіб побудови взаємин, у якому асиметрія вигоди є системною [32, с. 123].

Важливою характеристикою маніпулятивної міжособистісної взаємодії є відсутність прямого примусу та використання натомість «спокуси» як основного інструменту впливу. Маніпулятор створює ілюзію автономності рішень партнера, одночасно спрямовуючи його поведінку у вигідному для себе напрямку через гру на слабкостях, емоціях і вразливих сторонах особистості. Така взаємодія супроводжується трансформацією внутрішнього світу адресата, зниженням критичності мислення та об'єктивацією іншої людини, яка фактично починає виконувати функцію засобу досягнення чужих цілей. У цьому сенсі маніпуляція поєднує в собі риси духовного панування, психологічного примусу та прихованої експлуатації [12, с. 35-36].

У науковій літературі [16; 3, 46; 30] також наголошується на комунікативних та інформаційних ознаках маніпулятивної взаємодії.

Ефективність такої взаємодії забезпечується завдяки прихованості спрямованості впливу, використанню узагальнених і неперевірюваних тверджень, емоційно насичених повідомлень, викривленню або фрагментації інформації, а також нав'язуванню готових інтерпретацій і моделей поведінки. За таких умов у партнера по комунікації формується відчуття неминучості подій та власної відповідальності за рішення, які насправді були спровоковані ззовні. Сукупність цих ознак дозволяє розглядати маніпулятивну міжособистісну взаємодію як цілісну систему деструктивного психологічного впливу, що порушує баланс відповідальності, автономії та взаємної вигоди у стосунках.

У праці Л. Білоконенко маніпуляція розглядається як складне багатокомпонентне явище, що поєднує різноманітні деструктивні тактики міжособистісного впливу – від прямого обману і шантажу до завуальованих форм іронії, натяків і наклепів. Дослідниця наголошує, що ключовою умовою ефективності маніпулятивної взаємодії є сприйняття адресатом нав'язаних подій і рішень як природних, неминучих і таких, що не мають зовнішнього джерела впливу. Саме за цієї умови маніпуляція набуває системного характеру та закріплюється у структурі взаємин, що дозволяє виокремити низку її стійких ознак [1]:

1. Орієнтацію маніпулятивного впливу на досягнення одностороннього виграшу ініціатора;
2. Прихований характер справжньої спрямованості дій і намірів;
3. Формування психологічної залежності партнера як засобу підтримання контролю;
4. Використання універсальних і неперевірюваних висловлень та прийомів (зокрема апеляцій до таких понять як «завжди», «постійно» тощо), що знижують критичність сприймання інформації.

Згідно з поглядами О. Ткачишиної, маніпуляція постає як форма прихованого управління, що здійснюється всупереч волі особи з метою досягнення одnobічної переваги. Спираючись на класифікацію зазначених

уявлень, дослідниця виокремлює основні види маніпулювання залежно від сфери психологічного впливу, серед яких виділяються такі як [47, с. 180-181]:

- маніпулювання потребами, що ґрунтується на експлуатації інтересів і потягів;
- духовне маніпулювання через формування ідеалів, цінностей і смислів;
- інтелектуальне маніпулювання шляхом нав'язування певних поглядів;
- маніпулювання почуттями, засноване на використанні емоційних станів;
- символічне маніпулювання, пов'язане з формуванням стійких реакцій на символи.

У контексті міжособистісного спілкування В. Зливков, С. Лукомська та О. Котух підкреслюють, що маніпуляція виникає за умови розбіжності між декларованим і справжнім змістом повідомлення, коли мовленнєвий вплив спрямовується на емоційну сферу партнера. Дослідники пропонують розгорнуту типологію маніпулятивної взаємодії, яка охоплює такі компоненти [18]:

- маніпулятивні системи (активну, пасивну, змагальну, байдужу);
- типи маніпуляторів («Диктатор», «Ганчірка», «Калькулятор», «Прилипало», «Бешкетник», «Свій хлопець», «Суддя», «Захисник»);
- види маніпуляцій (любов'ю, страхом, невпевненістю, провиною, лестощами, жалем, правилами пристойності тощо).

У дослідженнях Л. Хаметової наголошується, що маніпулятивні ігри та прийоми використовуються не лише для контролю над іншими, але й як спосіб саморегуляції, що може негативно позначатися на психічному здоров'ї особистості. Спираючись на класифікацію Е. Шострома, дослідниця деталізує основні типи маніпуляторів, які відрізняються за способом взаємодії з оточенням [49, с. 168]:

- активний тип, що керує через статусні ролі та експлуатацію чужої безпорадності;

- пасивний тип, який демонструє слабкість і спонукає інших брати відповідальність на себе;
- змагальний тип, для якого взаємодія з людьми постає як постійна боротьба;
- байдужий тип, що ставиться до людей як до неживих об'єктів.

Цікавою, з позицій психологічного впливу, є думка Б. Станкевич, що розглядає маніпуляцію при взаємодії як вправне поводження з людьми як з об'єктами, за якого ключовою умовою виступає апеляція до підсвідомих механізмів. Такий вплив реалізується таким чином, що адресат не усвідомлює факту зовнішнього втручання, а нав'язані установки сприймає як власні переконання. Для закріплення необхідних уявлень маніпулятори застосовують різноманітні інформаційні прийоми, зокрема викривлення або приховування фактів, поширення напівправди, дискредитацію опонентів і нав'язування стійких оцінних ярликів [44, с. 79-80].

У напрацюваннях О. Войтко та ін. маніпуляція під час комунікації та взаємодії описується як багатоетапний процес, що включає цілепокладання, аналіз аудиторії, адаптацію до її особливостей і створення сприятливої ситуації впливу. Науковці розмежовують психічну модель маніпулювання, яка ґрунтується на автоматичних реакціях на стимули та раціональну модель, що передбачає свідомо спланований інформаційний вплив. Остання реалізується через дозування або перевантаження інформацією, використання ефекту першочерговості, правдоподібності повідомлень і емоційного підсилення, що забезпечує контроль над сприйманням і поведінкою адресата [10, с. 122-123].

Проте К. Гамаюнова звертає увагу на те, що маніпуляція свідомістю не завжди має однозначно деструктивний характер, але в окремих випадках може набувати конструктивного забарвлення. У цьому контексті дослідниця розмежовує «позитивні маніпуляції», які супроводжуються підтримкою, заступництвом і компліментарною взаємодією та «негативні маніпуляції», що ґрунтуються на імітації дій і прихованому введенні в оману. Окрім цього,

дослідниця описує низку характерних методів маніпулятивного впливу, серед яких виокремлюються [62, с. 35-36]:

- «наслідання» як форма жорсткого й наполегливого нав'язування позиції;
- «телепортація», що полягає у перенесенні приватного змісту у публічний простір;
- «вигідна популяція», заснована на використанні нечітких, але привабливих формулювань;
- «недосказаність» як спосіб замовчування небажаних або загрозливих фактів.

Цікаво у дослідженнях А. Лиманкіної маніпулятивна взаємодія аналізується крізь призму співзалежних стосунків, у межах яких один із партнерів прагне зберігати контроль над іншим шляхом постійного формування почуття провини. Співзалежна особистість у таких взаєминах характеризується специфічним поведінковим профілем, що включає підвищену навіюваність, надмірну поступливість, уникання конфліктів і систематичне підлаштування під чужі очікування. Подібні прояви розглядаються як форма конформно-пристосувальної поведінки, яка створює сприятливі умови для закріплення маніпулятивного контролю [24, с. 137].

З позицій особистісного розвитку В. Мельничук трактує маніпулятивну взаємодію як своєрідну «підробку лідерства», до якої вдаються особи, не здатні до автентичного самоствердження. Науковець підкреслює, що маніпулювання слугує засобом маскування внутрішньої неспроможності та реалізується через нав'язування іншій людині нових мотиваційних орієнтирів. Залежно від певного підходу, цей процес може інтерпретуватися або як форма деструктивного спілкування, що нівелює цінності особистості, або як складний ментальний конструкт, сформований у межах взаємодії її учасників [28, с. 130].

Розглядаючи психологічні механізми маніпулятивного впливу, С. Ситнік зазначає, у міжособистісній взаємодії вплив здійснюється одночасно на мотиваційному, когнітивному та емоційно-вольовому рівнях

особистості. Дослідниця вказує, що ключовими механізмами такого впливу виступають навіювання, конформність і переконання, тоді як характер та результативність маніпулятивної взаємодії значною мірою залежать від психологічного клімату в групі, а також мотивів спільної діяльності. Саме поєднання цих умов визначає інтенсивність і спрямованість взаємовпливу між учасниками спілкування [44, с. 97].

З цього приводу, у дослідженні Б. Бонфа-Араужо та ін. [54] маніпулятивна поведінка аналізується з позицій особистісних профілів, у межах яких розмежовуються стратегічно-маніпулятивна та реактивно-дезрегульована тенденції. Перший профіль пов'язується з макіавеллізмом і характеризується холодним, розрахунковим та планомірним використанням маніпуляцій задля досягнення власної вигоди. Другий профіль властивий особам із межовими рисами особистості та виявляється у імпульсивних маніпулятивних діях, зумовлених страхом покинутості, емоційною нестабільністю та труднощами саморегуляції.

Зрештою В. Гаврюшенко виокремлює маніпулятивний стиль як один із базових стилів дії поряд із ритуальним і гуманістичним. На його думку, маніпуляція у міжособистісній взаємодії ґрунтується передусім на механізмі навіювання, що знижує критичність сприйняття інформації, а також на специфічних пізнавальних процесах, здатних викривляти уявлення людини про реальність, де до таких механізмів науковець відносить [11, 44]:

- ідентифікацію, що проявляється у надмірному уподібненні до іншого;
- рефлексію, зосереджену на постійному оцінюванні того, як особу сприймають оточуючі;
- каузальну атрибуцію, яка полягає у домислюванні мотивів поведінки за браком об'єктивної інформації.

Маніпулятивна міжособистісна взаємодія характеризується сукупністю ознак, механізмів і форм психологічного впливу, що реалізуються через приховане обмеження свободи вибору та використання психологічної вразливості партнера. Узагальнення наукових підходів [64; 29] свідчить, що

такі впливи охоплюють різноманітні стратегії: емоційні, раціональні, комунікативні та соціально-перцептивні, які застосовуються залежно від ситуації взаємодії. Визначальними рисами маніпулятивної поведінки виступають прихованість намірів, асиметрія вигоди, апеляція до когнітивних спотворень і здатність спричиняти зміни в емоційній, мотиваційній та поведінковій сферах особистості, що дозволяє розглядати її як системне і структуроване явище міжособистісного спілкування.

Завершуючи огляд сучасних форм маніпулятивної взаємодії, П. Світ звертається й до такого феномену як газлайтинг (від англ. *gaslighting*) – сукупності систематичних маніпулятивних практик, спрямованих на підрив відчуття реальності у жертви. Такий вплив змушує людину сумніватися у власних сприйняттях і оцінках, формуючи переживання психологічної дезорієнтації та внутрішньої неспроможності. Особливої ефективності газлайтинг набуває в умовах стосунків, обтяжених гендерною нерівністю, де агресор послуговується запереченням подій, соціальною ізоляцією, перекручуванням фактів і патологізацією емоційних реакцій партнера. У підсумку це призводить до руйнування автономії особистості, ослаблення її соціальних зв'язків і закріплення асиметрії влади у взаєминах [71].

Отже, маніпулятивна міжособистісна взаємодія є складним, багаторівневим і системним явищем, яке реалізується через прихований психологічний вплив на емоційну, когнітивну, мотиваційну та поведінкову сфери особистості. Така маніпуляція ґрунтується на використанні психологічної вразливості партнера, соціально-перцептивних стереотипів, мовленнєвих та інформаційних прийомів, а також механізмів навіювання, конформності і когнітивних спотворень, що знижують критичність сприйняття реальності. Вона може набувати різних форм і видів – від емоційного та символічного впливу до інтелектуального, духовного й комунікативного маніпулювання, проявляючись як у міжособистісному спілкуванні, так і в контексті співзалежних, ієрархічних або гендерно асиметричних стосунків. Характерними ознаками маніпулятивної взаємодії

виступають прихованість намірів, асиметрія вигоди, об'єктне ставлення до іншої людини, формування психологічної залежності та ілюзії автономності вибору, що дозволяє розглядати маніпуляцію як деструктивний, хоча в окремих випадках і варіативний, спосіб психологічного впливу у міжособистісних взаєминах.

1.3. Психологічні особливості романтичних стосунків у юнацькому віці

Романтичні стосунки у юнацькому віці становлять важливу сферу психологічного розвитку особистості та відіграють значну роль у формуванні емоційної, ціннісно-сислової і міжособистісної компетентності. Дослідження зазначених стосунків передбачає врахування вікових особливостей психічного розвитку, специфіки емоційних переживань, мотиваційних орієнтацій і способів побудови близьких взаємин. У цьому контексті увага зосереджується на загальних психологічних характеристиках романтичних стосунків, які визначають їхню динаміку, інтенсивність та значущість для особистісного становлення юнаків і юнок, а також на тих чинниках, що зумовлюють унікальність даного періоду в розвитку інтимно-особистісних взаємин.

Юнацький вік розглядається як ключовий етап особистісного становлення, у межах якого інтенсивно формуються самосвідомість, самооцінка та індивідуальні стилі міжособистісної взаємодії, що безпосередньо позначається на характері романтичних стосунків. У цей період посилюється потреба в самоствердженні, соціальній підтримці та автономії, розвиваються емоційна зрілість, емпатія і здатність до вибудовування близьких зв'язків. Водночас юність є фазою активного самовизначення та пошуку ідентичності, що, за концепцією Е. Еріксон, пов'язується з узгодженням власних цінностей та соціальних очікувань, а у трактуванні Р. Бернса із формуванням цілісної «Я-концепції», яка визначає способи взаємодії з іншими. Вітчизняні дослідники Н. Гончарова,

Ю. Горбенко, Ю. Калюжна та ін. також підкреслюють, що усвідомлення унікальності, особистісних ресурсів і меж у юнацькому віці створює психологічне підґрунтя для самовираження та побудови значущих соціальних взаємин [37, с. 73-74].

Юнацький вік у психологічній науці не має однозначно фіксованих хронологічних меж, що зумовлено різними підходами до періодизації психічного розвитку. У межах окремих концепцій цей етап розглядається як відрізок поступового переходу від підліткового віку до дорослості, пов'язаний зі зростанням самостійності та ускладненням соціальних ролей. О. Вакуленко окреслює юнацький вік у межах 14-18 років, підкреслюючи його значущість для становлення самосвідомості та засвоєння базових соціальних навичок [6, с. 95]. Водночас у концепції психосоціального розвитку Е. Еріксон, а також у періодизації Б. Ньюмен і П. Ньюмен, юність розглядається у ширших межах – від 17 до 22 років, що пов'язується з активним пошуком ідентичності, формуванням життєвих цінностей і довгострокових орієнтирів [50].

Більш диференційований підхід до вікових меж юнацького періоду пропонує Л. Лисенко, яка поділяє його на ранню та зрілу юність. Рання юність охоплює вік приблизно від 15-16 до 17-18 років і характеризується посиленням значущості міжособистісних контактів, орієнтацією на групу однолітків та активним формуванням інтересів і соціальних установок. Зріла юність, що триває орієнтовно від 18 до 20 років, пов'язана з переходом до повноцінної дорослості, становленням моральних пріоритетів і прийняттям самостійних життєвих рішень [25, с. 35]. Запропоновані періодизації узгоджено вказують на те, що незалежно від конкретних вікових меж юнацький вік є критично важливим для розвитку та закладання психологічних основ.

Для юнацького віку характерним є поєднання завищеної самооцінки та переоцінки власних можливостей, що істотно впливає на стилі міжособистісного спілкування і соціальної взаємодії. Як зазначає Р. Павелків,

юнаки схильні формувати референтні групи поза межами освітнього середовища, орієнтуючись на спілкування з однолітками та значущими дорослими, авторитет яких ґрунтується насамперед на професійній компетентності, а не на особистісних якостях. Значну роль у їх соціалізації відіграють групові форми взаємодії, що слугують простором самоствердження, експериментування з поведінковими моделями та пошуку власного статусу, про що свідчать спостереження Ю. Бохонкової. Проте домінування розважальних мотивів зумовлює поверхневність і нестійкість таких контактів, а підвищена конформність та сугестивність у групі поєднуються з прагненням до індивідуальності, що створює внутрішню суперечність між потребою в соціальному прийнятті та самовираженні. Саме це напружене співвідношення визначає специфіку комунікативної поведінки юнаків і впливає на вибір ними індивідуальних стилів спілкування [33; 4].

У юнацькому віці розвиток емпатії у поєднанні з удосконаленням абстрактного мислення сприяє поглибленню розуміння внутрішнього світу іншої людини та розширенню можливостей міжособистісної взаємодії. Це створює підґрунтя для формування складніших індивідуальних стилів спілкування, орієнтованих на співпереживання, рефлексію, усвідомленість і гнучкість, що передбачають не лише інформаційний обмін, але й емоційне залучення та здатність до встановлення глибоких, стабільних зв'язків [21, с. 18].

Важливим чинником розвитку таких зв'язків є взаємодія з представниками протилежної статі, яка, за спостереженнями Д. Сидорчук та О. Мачушник, визначається уявленнями юнаків про статеві ролі та очікуваннями щодо майбутніх партнерських стосунків. Прагнення до емоційної близькості і підтримки поєднується з експериментуванням у нових соціальних ролях, використанням запозичених моделей поведінки, елементів кокетства та самоствердження. Емоційна напруга, пов'язана з переживаннями ревнощів, конфліктів і примирень, відіграє значущу роль у

набутті досвіду побудови романтичних стосунків, а також сприяє формуванню соціальної та комунікативної зрілості [45].

Психологічна реальність першого кохання в юнацькому віці виступає базовим чинником формування досвіду міжстатевої взаємодії та закладає підґрунтя для майбутніх уявлень про близькість, партнерство і особистісну значущість стосунків. Переживання кохання у цей період відображає гостру потребу в емоційній близькості та прийнятті, при цьому фантазійний компонент має виразне гендерне забарвлення: у юнаків він частіше орієнтований на еротичний зміст, тоді як у юнок на романтично-емоційний. Водночас перший досвід деструктивних або зрадницьких стосунків може мати тривалий негативний вплив, зокрема сприяти формуванню заниженої самооцінки та недовіри у подальших близьких взаєминах [17, с. 280-283].

Одним із провідних психологічних завдань юнацького віку, є становлення здатності до любові як форми глибокої емоційної залученості. У пізній юності відбувається ускладнення смислового наповнення кохання, яке поступово починає усвідомлюватися як самоцінність, а не лише як джерело переживань. Проте інтенсивність емоцій і стан поглиненості почуттями часто ускладнюють рефлексивні процеси, що призводить до дисбалансу між когнітивним осмисленням стосунків і реальною поведінкою у взаємодії з партнером [15, с. 236-238].

Юнацький вік також характеризується активним вибором романтичного партнера, що, на думку І. Семків та О.-М. Вонс, істотно відрізняє його від більш стабільних стосунків зрілого віку. Характер романтичної взаємодії значною мірою зумовлюється типом прив'язаності: надійна прив'язаність може супроводжуватися високим рівнем емоційної залученості, тоді як уникаючий тип – прагненням знизити інтенсивність близькості [40]. За спостереженнями І. Власенко та Ю. Скорих, досвід першого кохання та перших втрат формує довготривалі сценарії особистого життя. Розрив значущих стосунків у цей період нерідко виступає потужним стресогенним чинником, здатним спричиняти кризові переживання,

депресивні стани або суїцидальні думки, що підкреслює психологічну вразливість юнацького віку у сфері романтичних взаємин [39, 9].

Романтичні почуття в юнацькому віці також можуть виконувати компенсаторну функцію, сприяючи подоланню переживань самотності та відчуження за умови збереження особистісної цілісності. Для молоді характерні коливання емоційної залученості та схильність до унікаючих стратегій у конфліктних ситуаціях. Кохання у цей період часто переживається імпульсивно, з перевагою пристрасті над раціональним осмисленням і тенденцією більше отримувати емоційну підтримку, ніж інвестувати у взаємини. Гендерна специфіка проявляється у різних очікуваннях від близькості: для дівчат пріоритетними є повага та взаєморозуміння, тоді як юнаки частіше пов'язують щасливе кохання з покровительством і практичною допомогою [34; 8].

Узагальнюючи психологічні особливості хлопців у романтичних стосунках, К. Васюк зазначає, що вони зазвичай демонструють вищу впевненість у взаєминах і більшу орієнтацію на активну позицію в партнерстві, тоді як дівчата частіше пов'язують близькість із довірою, емоційною стабільністю та надійністю партнера. Попри загальну романтизованість кохання в юнацькому віці, дівчата нерідко виявляють більший прагматизм у його оцінці, тоді як юнаки схильні ідеалізувати сам факт емоційної залученості. Кохання в цьому віковому періоді розглядається як стійке почуття, тісно пов'язане з розвитком сексуальності та потребою в інтимній близькості, що істотно впливає на характер і динаміку романтичних взаємин [7, с. 103-105].

Слід зазначити, що процес статевого ролівої соціалізації в юнацькому віці тісно пов'язаний із переживанням сексуальної ініціації, яка сприймається молодими людьми як своєрідне випробування. Хлопці в цей період частіше зосереджені на страху невдачі, тоді як дівчата схильні сумніватися у власній привабливості. Дослідник С. Ренке також наголошує на специфіці чоловічої психології юності, коли сексуальний потяг може певний час існувати

відокремлено від духовної близькості, що зумовлює можливість спрямування фізного і емоційного потягу на різних осіб, а також відображає незавершеність інтеграції інтимної та особистісної сфер [38, с. 254].

Формування уявлень про шлюб і сім'ю в юнацькому віці, за даними, супроводжується категоричністю суджень і значним впливом гендерних стереотипів. Вибір партнера часто ґрунтується на відтворенні моделей батьківських стосунків, при цьому хлопці більше орієнтуються на зовнішню привабливість, а дівчата – на емоційну адекватність і чесність партнера. Поряд із цим сучасна молодь демонструє зростання толерантності до розлучень, що свідчить про зміну уявлень щодо стабільності та нормативності подружніх відносин у структурі життєвих цінностей юнацького віку [45, с. 59-62].

Кохання в юнацькому віці, за висновками Б. Буняк, постає як багатокомпонентний емоційний феномен, у структурі якого провідними цінностями виступають чесність, взаємоповага та підтримка. Дослідник фіксує загальну тенденцію до зростання прагматичності у ставленні молоді до романтичних стосунків, а також відмінності у способах емоційного переживання близькості, що впливають на рівень відкритості та автономності у взаєминах [5]. У цьому ж контексті Б. Соллер звертає увагу на феномен «невідповідності у стосунках», тобто розриву між внутрішніми почуттями та зовнішньо демонстрованою поведінкою, який у поєднанні з дотриманням ідеалізованих романтичних сценаріїв може негативно позначатися на психологічному благополуччі молоді. Такий дисонанс підвищує ризик депресивних і суїцидальних переживань, причому найбільш уразливими виявляються дівчата, орієнтовані на підтримання гармонії та стабільності у взаєминах [69].

Якість романтичних стосунків у юнацькому віці має довготривале значення для формування ідентичності та психічного здоров'я особистості, що підкреслюють С. Соренсен, Д. Фенг та К. Шанц. Романтичні взаємини в цьому періоді виконують функцію своєрідного простору навчання, у межах

якого відпрацьовуються навички емпатії, емоційної регуляції, комунікації та конструктивного вирішення конфліктів, а партнер поступово стає ключовим джерелом підтримки і почуття безпеки. У соціально-культурному вимірі, за підходом Е. Джервес, П. Робер та П. Ензлін, романтичні стосунки розглядаються як соціально сконструйований процес, що в юності проходить послідовні етапи ініціації, приєднання, інтимності та відданості [70;62].

Отже, романтичні стосунки у юнацькому віці постають як багатовимірне психологічне явище, тісно пов'язане з процесами самовизначення, формування ідентичності, емоційної зрілості та системи життєвих цінностей особистості. Вони розвиваються в умовах вікової психологічної вразливості, поєднання підвищеної емоційної інтенсивності з недостатньо сформованими рефлексивними та регуляторними механізмами, що зумовлює суперечливість переживань і нестабільність взаємин. Юнацьке кохання виконує водночас компенсаторну, навчальну та смислотворчу функції, стаючи простором набуття досвіду близькості, прихильності, відповідальності і втрат. Характер романтичної взаємодії визначається типами прив'язаності, гендерними уявленнями, досвідом первинних стосунків у сім'ї, процесами статевої соціалізації та сексуальної ініціації, а також соціокультурними нормами і стереотипами. Якість перших романтичних переживань має довготривалі наслідки для психічного благополуччя, формування партнерських сценаріїв і подальших міжособистісних взаємин, що дозволяє розглядати юнацький вік як критично важливий етап становлення психологічної готовності до близьких та зрілих стосунків.

Висновки до розділу 1

Аналіз наукової літератури засвідчив, що маніпуляція розглядається як складний соціально-психологічний феномен прихованого впливу, спрямований на зміну поведінки, установок і емоційних станів іншої особи всупереч її усвідомленим інтересам. У працях вітчизняних і зарубіжних

дослідників вона трактується як форма прихованого контролю або психологічного примусу, що ґрунтується на ігноруванні суб'єктності адресата, експлуатації його вразливості та орієнтації на односторонню вигоду. Узагальнення різних теоретичних підходів дозволяє визначити маніпуляцію як деструктивний вид психологічного впливу, реалізований через маскування намірів і створення ілюзії автономності вибору.

Маніпулятивна міжособистісна взаємодія є системним і багаторівневим явищем, що охоплює прихований вплив на емоційну, когнітивну, мотиваційну та поведінкову сфери особистості. Вона реалізується через використання психологічної вразливості партнера, соціально-перцептивних стереотипів, мовленнєвих та інформаційних прийомів, а також механізмів навіювання, конформності в когнітивних спотворень. Характерними ознаками такої взаємодії є прихованість намірів, асиметрія вигоди, об'єктне ставлення до іншої людини та формування психологічної залежності, що дозволяє розглядати маніпуляцію як деструктивний спосіб психологічного впливу у міжособистісних стосунках.

Романтичні стосунки у юнацькому віці є багатовимірним психологічним феноменом, тісно пов'язаним із процесами самовизначення, формування ідентичності, емоційної зрілості та системи життєвих цінностей. Вони розвиваються в умовах підвищеної емоційної інтенсивності та вікової вразливості, що зумовлює нестабільність переживань і суперечливість взаємин. Юнацьке кохання виконує компенсаторну, навчальну та смислотворчу функції, а досвід перших романтичних зв'язків і втрат має довготривалий вплив на психічне благополуччя, формування партнерських сценаріїв і готовність до зрілих міжособистісних стосунків.

РОЗДІЛ 2

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ГЕНДЕРНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРОЯВУ МАНІПУЛЯЦІЙ У РОМАНТИЧНИХ СТОСУНКАХ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ

2.1. Організація, вибірка та процедура емпіричного дослідження

Емпіричний етап дослідження гендерних особливостей прояву маніпуляцій у романтичних стосунках юнацького віку був спрямований на виявлення специфіки маніпулятивної поведінки юнаків і юнок та визначення її взаємозв'язків із психологічними характеристиками міжособистісної взаємодії у партнерських стосунках. Побудова дослідження передбачала використання комплексу стандартизованих психодіагностичних методик, що дозволяють об'єктивно оцінити рівень маніпулятивних установок, особливості тактик впливу у романтичних взаєминах, а також пов'язані з ними психологічні показники, зокрема співзалежність, задоволеність стосунками та інтенсивність емоційної залученості у коханні.

Діагностичний інструментарій було підібрано таким чином, щоб забезпечити комплексне вивчення як особистісних передумов маніпулятивної поведінки, так і її проявів у контексті романтичної взаємодії. Використані психодіагностичні методики відповідають вимогам надійності та валідності, що забезпечило можливість отримання достовірних емпіричних даних та їх подальшої статистичної обробки.

База дослідження. Емпіричне дослідження проводилося на базі Вищого навчального закладу «Університет економіки та права «КРОК», Навчально-наукового інституту психології. Збір даних здійснювався в онлайн-форматі шляхом поширення електронних форм опитувальників серед здобувачів освіти через месенджери та соціальні мережі. Інформаційне повідомлення з описом мети й умов участі надсилалося потенційним респондентам особисто або розміщувалося у студентських спільнотах. Використання дистанційного формату забезпечило доступність участі для респондентів,

стандартизованість процедури тестування та мінімізацію впливу зовнішніх ситуативних чинників на результати, оскільки кожен учасник мав змогу заповнювати психодіагностичні бланки у комфортних для себе умовах і в зручний час.

Етичні принципи дослідження. Організація емпіричної роботи здійснювалася з дотриманням базових етичних принципів психологічного дослідження. Участь мала виключно добровільний характер: перед початком тестування кожен респондент отримував інформацію про мету дослідження, зміст процедури та порядок використання результатів, після чого надавав усвідомлену згоду на участь. Респондентам гарантувалися анонімність та конфіденційність, персональні дані не фіксувалися, а отримані результати оброблялися у закодованому вигляді і використовувалися виключно в узагальненій формі з науковою метою. Кожен учасник мав право припинити участь на будь-якому етапі без пояснення причин. Дотримання зазначених вимог забезпечило психологічну безпеку респондентів, коректність дослідницького процесу та сприяло підвищенню достовірності отриманих емпіричних даних.

Вибірка дослідження. До емпіричного дослідження було залучено 40 здобувачів освіти віком від 18 до 22 років, серед яких 20 хлопців та 20 дівчат. Добір здійснювався за принципом доступної вибірки з урахуванням вікового критерію, належності до юнацької групи та добровільної згоди на участь. Критеріями включення виступали: відповідність встановленому віковому діапазону, наявність досвіду романтичних стосунків, а також здатність самостійно заповнювати електронні бланки психодіагностичних форм. Сформована вибірка забезпечила гендерний баланс та створила підґрунтя для порівняльного аналізу показників маніпулятивної поведінки у романтичних стосунках у межах досліджуваної вікової групи.

Метою емпіричного етапу дослідження стало виявлення гендерних особливостей прояву маніпулятивної поведінки у романтичних стосунках юнацького віку, а також встановлення характеру взаємозв'язків між рівнем

маніпулятивності, макіавеллістичними установками, співзалежністю, задоволеністю стосунками та інтенсивністю пристрасного кохання.

Реалізація зазначеної мети потребувала послідовного розв'язання комплексу взаємопов'язаних дослідницьких завдань, кожне з яких було орієнтоване на поетапне розкриття гендерної специфіки маніпулятивних проявів у романтичних стосунках юнацького віку:

1. Обґрунтувати та сформувати психодіагностичний інструментарій, що забезпечує комплексне вивчення маніпулятивної поведінки, її особистісних передумов та емоційно-ціннісного контексту романтичних стосунків юнацького віку.
2. Встановити рівень вираженості макіавеллістичних установок як стійкої особистісної диспозиції, а також визначити загальний показник маніпулятивності та профіль окремих тактик маніпулятивного впливу у романтичних взаєминах респондентів.
3. Охарактеризувати психологічні особливості романтичної взаємодії досліджуваних через призму співзалежності, суб'єктивної задоволеності партнерськими стосунками та інтенсивності переживання пристрасного кохання.
4. Виявити та проаналізувати систему кореляційних зв'язків між показниками маніпулятивності, макіавеллізму, співзалежності, задоволеності стосунками та пристрасного кохання з метою розкриття внутрішньої структури досліджуваного феномену.
5. Застосувати методи математико-статистичної обробки емпіричних даних, зокрема описову статистику, кореляційний аналіз Пірсона та U-критерій Манна-Уїтні, для перевірки статистичної значущості гендерних відмінностей у досліджуваних показниках.
6. Здійснити змістовну інтерпретацію отриманих кількісних та якісних результатів і на її основі сформулювати узагальнені висновки щодо гендерних особливостей маніпулятивної поведінки у романтичних стосунках юнацького віку.

На основі визначених завдань було сформовано діагностичну програму дослідження, що охоплювала п'ять стандартизованих методик. Добір інструментарію здійснювався з орієнтацією на комплексне вивчення маніпулятивної поведінки у романтичних стосунках юнацького віку та пов'язаних із нею психологічних характеристик. Застосування зазначеного інструментарію забезпечило можливість багатовимірного аналізу досліджуваного явища та сформуванню емпіричну основу для застосування процедур статистичної обробки даних:

- «Шкала макіавеллізму особистості» (Machiavellianism Scale, MACH-IV – Р. Крісті, Ф. Гейз) [63;57].
- «Шкала тактик маніпуляцій у романтичних стосунках» (Manipulation Tactics in Romantic Relationships Scale, MATRRESS – П. Іоаннідіс) [61].
- «Шкала співзалежності» (Spann-Fischer Codependency Scale, SF CDS – Л. Спанн, Д. Фішер) [56;58].
- «Шкала оцінки задоволеності у стосунках» (Relationship Assessment Scale, RAS – С. Хендрік) [66;60].
- «Шкала пристрасного кохання» (Passionate Love Scale, PLS – Е. Хатфілд, С. Спречер) [65;59].

Процедура емпіричного дослідження охоплювала комплекс послідовних етапів, логічно пов'язаних між собою та орієнтованих на забезпечення достовірності й повноти отриманих результатів:

1. Підготовчий етап – на початковому етапі було конкретизовано мету, завдання та концептуальні засади дослідження, визначено критерії формування вибірки і етичні вимоги до процедури збору даних. Здійснено добір психодіагностичних методик із підтвердженою валідністю та надійністю, що відповідають специфіці досліджуваної проблематики. Підготовлено електронні опитувальні форми з інструкціями до кожної методики, а також інформаційне повідомлення для потенційних учасників із зазначенням мети, умов та порядку участі. Паралельно було

організовано процес залучення респондентів через студентські спільноти та месенджери серед здобувачів освіти університету.

2. Діагностичний етап – респонденти, які підтвердили добровільну згоду на участь, отримували доступ до електронних бланків психодіагностичних методик. Заповнення здійснювалося самостійно, у зручний для кожного учасника час. Упродовж збору даних забезпечувалися анонімність, конфіденційність та право припинити участь на будь-якому етапі без пояснення причин.
3. Етап систематизації даних – після завершення опитування було проведено перевірку повноти та коректності отриманих відповідей. Підрахунок балів здійснювався відповідно до ключів кожної методики із визначенням показників за окремими шкалами та інтегральних значень. На даному етапі було сформовано зведені таблиці первинних результатів та здійснено розподіл респондентів за рівнями досліджуваних показників.
4. Етап статистичного аналізу – кількісна обробка емпіричних даних проводилася засобами програмного забезпечення SPSS Statistics. Для встановлення взаємозв'язків між досліджуваними змінними було застосовано коефіцієнт лінійної кореляції Пірсона, а для порівняння гендерних груп – U-критерій Манна-Уїтні. Додатково використовувалися методи описової статистики для узагальнення первинних емпіричних даних.
5. Етап інтерпретації та формулювання висновків – завершальний етап передбачав якісний аналіз отриманих статистичних результатів, їх змістовну інтерпретацію у співвіднесенні з метою та завданнями дослідження. На основі проведеного аналізу було сформульовано висновки щодо гендерних особливостей маніпулятивної поведінки у романтичних стосунках юнацького віку, а також визначено підґрунтя для розробки програми психологічної профілактики і практичних рекомендацій.

Опрацювання зібраних емпіричних даних відбувалося із залученням кількох статистичних процедур, підібраних відповідно до характеру дослідницьких завдань та особливостей вибірки. Спершу було здійснено описовий аналіз із обчисленням відсоткових співвідношень та розподілом респондентів за рівнями вираженості кожного досліджуваного показника, що дало змогу зафіксувати загальну картину маніпулятивних проявів та супутніх психологічних характеристик серед юнаків і юнок.

Надалі, з метою розкриття внутрішньої структури взаємозв'язків між маніпулятивними тенденціями та емоційно-ціннісними характеристиками романтичних стосунків, було проведено кореляційний аналіз за методом Пірсона. Порівняння груп хлопців і дівчат за усіма досліджуваними змінними здійснювалося за допомогою U-критерію Манна-Уїтні, обраного з огляду на обсяг вибірки та необхідність перевірки гендерних розбіжностей непараметричним шляхом. Поєднання зазначених статистичних процедур дозволило перейти від первинних індивідуальних показників до цілісного уявлення про гендерну специфіку маніпулятивної поведінки у романтичних стосунках юнацького віку, виявити закономірності взаємозв'язків між досліджуваними змінними та визначити параметри, за якими гендерні відмінності набувають статистичної значущості.

Отже, організація емпіричного дослідження спиралася на принципи наукової обґрунтованості, послідовності етапів та дотримання етичних принципів психологічної роботи. Діагностичний інструментарій було дібрано у відповідності до визначеної мети та завдань дослідження, що уможливило багатоаспектне вивчення маніпулятивної поведінки у романтичних стосунках юнацького віку через призму взаємопов'язаних психологічних показників. Використання стандартизованих валідизованих методик разом із уніфікованою процедурою онлайн-опитування та подальшим статистичним опрацюванням результатів сприяло отриманню надійних емпіричних даних, придатних для наступного статистичного аналізу. Зазначене створило передумови для об'єктивного розкриття гендерної специфіки

маніпулятивних проявів, встановлення значущих взаємозв'язків між досліджуваними змінними та формулювання науково аргументованих висновків щодо особливостей маніпулятивної взаємодії юнаків і юнок у романтичних стосунках.

Для реалізації мети емпіричного дослідження було підібрано комплекс стандартизованих психодіагностичних методик, орієнтованих на вимірювання показників маніпулятивної поведінки та пов'язаних із нею психологічних характеристик романтичних стосунків у юнацькому віці. Добір інструментарію здійснювався з урахуванням відповідності методик завданням дослідження, підтвердженій валідності та надійності, а також придатності для роботи з визначеною віковою групою респондентів. Психодіагностичний комплекс охопив п'ять методик, що представлені та описані далі:

1. «Шкала макіавеллізму особистості» (Machiavellianism Scale, MACH-IV), Додаток А.

Методику було включено до діагностичної програми з метою вимірювання схильності особистості до прагматичного, інструментального ставлення до оточуючих та готовності використовувати інших для досягнення власних цілей. Опитувальник охоплює 20 тверджень, кожне з яких респондент оцінює за 7-бальною шкалою Лайкерта (від 1 – «Повністю не згоден» до 7 – «Повністю згоден»). Зміст тверджень відображає переконання щодо природи людських взаємин, допустимості обману, доцільності лестоців та ступеня довіри до інших.

Усі пункти є прямими, зворотне кодування не передбачене. Загальний показник макіавеллізму утворюється шляхом додавання балів за всіма твердженнями; можливий діапазон становить від 20 до 140, де вищий бал свідчить про більшу вираженість макіавеллістичних установок. Інтерпретація результатів здійснювалася за трьома адаптованими рівнями: низький (20–60), середній (61–100) та високий (101–140 балів). Залучення зазначеної методики до дослідження обумовлене тим, що макіавеллізм у психологічній літературі

розглядається як одна з провідних особистісних передумов маніпулятивної поведінки, а отже його вимірювання дозволило встановити, якою мірою загальна диспозиційна готовність до маніпулювання пов'язана з конкретними тактиками впливу у романтичних стосунках юнаків і юнок.

2. «Шкала тактик маніпуляцій у романтичних стосунках» (Manipulation Tactics in Romantic Relationships Scale, MATRRESS), Додаток Б.

Методика слугувала центральним інструментом дослідження і була спрямована на виявлення конкретних поведінкових способів маніпулятивного впливу, які респонденти застосовували у минулих або поточних романтичних взаєминах. Опитувальник містить 32 твердження, що оцінюються за 4-бальною шкалою Лайкерта (від 1 – «Зовсім ні» до 4 – «Значною мірою»). Структура методики передбачає вісім субшkal, кожна з яких об'єднує по чотири пункти та відповідає окремій тактиці маніпулювання: погрози розривом (AT), викликання почуття провини (IG), погрози самоушкодженням (SH), викликання ревності (IJ), примусова дистанція або мовчання (CDST), розділяй і володарюй (DC), використання чарівності (CH) та зниження самооцінки партнера (DE). Діапазон балів за кожною субшкалою складає від 4 до 16. Окрім субшкальних показників, обчислюється інтегральний показник загальної маніпулятивності (GM) як сума балів за всіма 32 пунктами (діапазон від 32 до 128).

Зворотні пункти у методиці відсутні. Інтерпретація проводилася за трьома адаптованими рівнями вираженості: для субшkal – низький (4–8), середній (9–12), високий (13–16); для інтегрального показника – низький (32–64), середній (65–96), високий (97–128 балів). Обрання саме цього інструменту зумовлене його унікальною спроможністю диференціювати маніпулятивну поведінку у романтичному контексті на перелік якісно відмінних тактик, що створило підґрунтя для детального порівняльного аналізу гендерних відмінностей не лише за загальним рівнем маніпулятивності, а й за окремими способами впливу.

3. «Шкала співзалежності» (Spann-Fischer Codependency Scale, SF CDS), Додаток В.

Методику було залучено для оцінювання схильності респондентів до співзалежних патернів поведінки у міжособистісних стосунках, що в контексті дослідження розглядалася як чинник, потенційно пов'язаний із вразливістю до маніпулятивного впливу та його застосуванням. Опитувальник складається з 16 тверджень, відповіді на які фіксуються за 6-бальною шкалою Лайкерта (від 1 – «Повністю не згоден» до 6 – «Повністю згоден»). Змістовно пункти охоплюють труднощі у прийнятті рішень, нездатність відмовляти, уникання конфліктів, надмірну зосередженість на потребах іншого та переживання провини за увагу до власних потреб. З 16 пунктів 14 є прямими, а два (пункти 5 та 7) потребують зворотного перекодування балів.

Методика має одновимірну структуру і дає єдиний загальний показник співзалежності, який обчислюється додаванням балів за усіма твердженнями; можливий діапазон – від 16 до 96. Інтерпретація здійснювалася за трьома адаптованими рівнями: низький (16–42), середній (43–69) та високий (70–96 балів). Включення цього інструменту до програми дослідження дозволило з'ясувати, якою мірою співзалежні тенденції у стосунках пов'язані з маніпулятивними проявами та чи існують у цьому зв'язку гендерні розбіжності.

4. «Шкала оцінки задоволеності у стосунках» (Relationship Assessment Scale, RAS), Додаток Г.

Методику було застосовано для вимірювання суб'єктивної оцінки якості романтичних взаємин, що у контексті дослідження розглядалася як показник, здатний опосередковувати або модифікувати прояви маніпулятивної поведінки. Опитувальник є коротким і містить 7 запитань, відповіді на які надаються за 5-бальною шкалою (від 1 до 5). Зміст запитань стосується ступеня задоволення потреб партнером, загальної оцінки стосунків, порівняння з іншими парами, відповідності очікуванням, сили

почуттів до партнера, а також частоти жалю та кількості проблем у взаєминах.

Методика має одновимірну структуру і дає єдиний інтегральний показник глобальної задоволеності стосунками. П'ять пунктів (1, 2, 3, 5, 6) є прямими, два (пункти 4 та 7) – зворотними і потребують перекодування. Загальний бал обчислюється підсумовуванням за всіма пунктами; діапазон становить від 7 до 35, де вищий показник відображає більшу задоволеність партнерством. Результати інтерпретувалися за трьома адаптованими рівнями: низький (7–16), середній (17–26) та високий (27–35 балів). Доцільність залучення методики обумовлена необхідністю встановити, чи пов'язана суб'єктивна задоволеність романтичними взаєминами з інтенсивністю маніпулятивних тенденцій та чи виявляється ця залежність по-різному у досліджуваних юнаків та юнок.

5. «Шкала пристрасного кохання» (Passionate Love Scale, PLS), Додаток Д.

Методику було включено до діагностичного комплексу з метою оцінювання інтенсивності емоційного переживання кохання, яке в юнацькому віці виступає потужним регулятором поведінки у романтичних стосунках і може бути пов'язане як із вразливістю до маніпулятивного впливу, так і зі схильністю до його застосування. Опитувальник містить 15 тверджень, що описують когнітивні, емоційні та поведінкові прояви пристрасного кохання: нав'язливі думки про партнера, прагнення фізичної та емоційної близькості, ревності, ідеалізацію, залежність від реакцій коханої людини та інтенсивність афективних переживань.

Респонденти оцінюють кожне твердження за 9-бальною шкалою (від 1 – «Зовсім не так» до 9 – «Абсолютно так»). Усі 15 пунктів є прямими і об'єднуються в один фактор, що вимірює пристрасне кохання як цілісний конструкт. Загальний показник утворюється додаванням балів за всіма твердженнями; діапазон – від 15 до 135. Інтерпретація здійснювалася за трьома адаптованими рівнями вираженості: низький (15–65), середній (66–105) та високий (106–135 балів). Залучення методики дало змогу дослідити,

яким чином глибина емоційної залученості у кохання взаємодіє з маніпулятивними тенденціями та чи має ця взаємодія гендерну специфіку у юнацькому віці.

Отже, обраний комплекс психодіагностичних методик забезпечив багатоаспектне вивчення маніпулятивної поведінки у романтичних стосунках юнацького віку та дозволив реалізувати поставлені дослідницькі завдання. Методики охоплюють різні рівні досліджуваного феномену: від стійких особистісних диспозицій до конкретних поведінкових тактик впливу у партнерських взаєминах, а також комплексно оцінюють психологічний контекст стосунків через виміри співзалежності, суб'єктивної задоволеності та емоційної інтенсивності переживання кохання. Використання інструментів із різними форматами оцінювання дозволило отримати диференційовані досліджувані показники. Придатність обраних методик для роботи з юнацькою аудиторією забезпечила релевантність отриманих результатів для досліджуваної вікової групи. Комплексне застосування зазначеного інструментарію створило підґрунтя для статистичного аналізу гендерних відмінностей між досліджуваними змінними, що відповідало меті емпіричного дослідження.

2.3. Аналіз та інтерпретація результатів емпіричного дослідження

Аналіз отриманих емпіричних даних був спрямований на виявлення гендерних особливостей прояву маніпулятивної поведінки у романтичних стосунках юнацького віку. Опрацювання результатів здійснювалося на основі показників, отриманих за допомогою стандартизованих психодіагностичних методик, що дозволило визначити рівень вираженості маніпулятивних тенденцій, співзалежності, задоволеності стосунками та емоційно-ціннісних характеристик взаємин у респондентів. Представлені результати відображають особливості прояву досліджуваних показників у юнаків та юнок і створюють підґрунтя для подальшої інтерпретації встановлених статистичних зв'язків і гендерних відмінностей між змінними дослідження.

Узагальнені результати за всіма шкалами використаних діагностичних методик подано у відповідному Додатку Ж.

Результати діагностики за методикою «Шкала макіавеллізму особистості» (Machiavellianism Scale, MACH-IV) подано у Табл. 2.1 та візуалізовано на Рис. 2.1. Застосування методики дало змогу оцінити рівень вираженості макіавеллістичних установок як стійкої особистісної диспозиції, пов'язаної зі схильністю до інструментального ставлення до інших та готовністю використовувати прихований вплив задля досягнення власних цілей.

Таблиця 2.1

Результати діагностики респондентів за шкалою макіавеллізму особистості, MACH-IV

Шкала методики	Рівень	Дівчата (n=20)		Хлопці (n=20)		Всього (n=40)	
		Кількість	Відсоток	Кількість	Відсоток	Кількість	Відсоток
Макіавеллізм (загальний бал)	Низький	8	40,0%	4	20,0%	12	30,0%
	Середній	6	30,0%	14	70,0%	20	50,0%
	Високий	6	30,0%	2	10,0%	8	20,0%

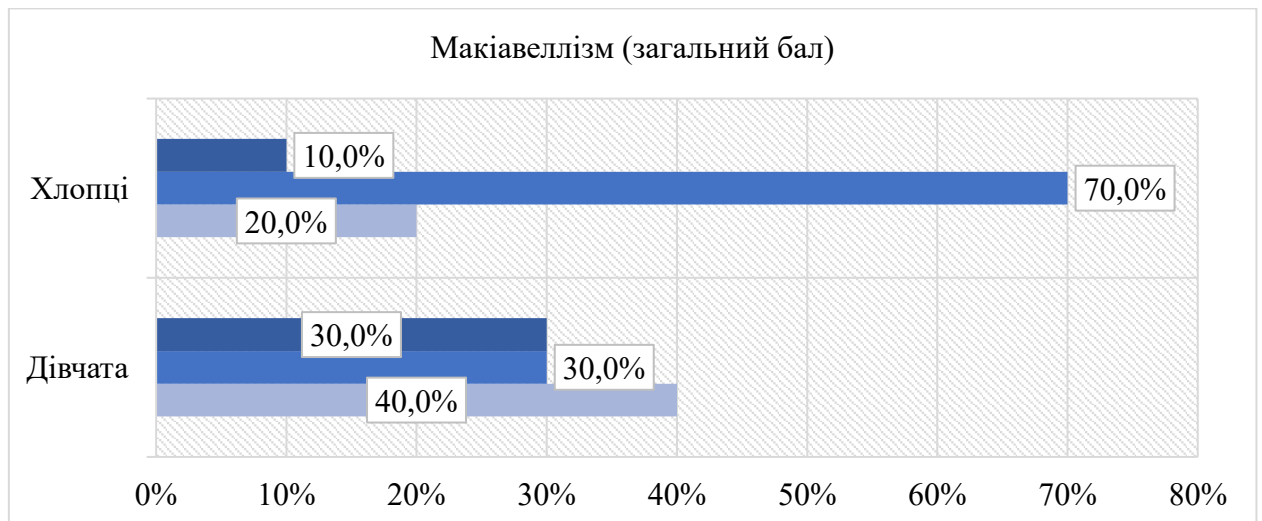

Рис. 2.1. Розподіл показників респондентів за рівнями макіавеллізму (MACH-IV)

Аналіз загального розподілу показників у вибірці демонструє переважання середнього рівня макіавеллізму (50,0%), тоді як низький рівень зафіксовано у 30,0% респондентів, а високий – у 20,0%. Така структура результатів відображає помірну вираженість маніпулятивних диспозицій у більшості досліджуваних, при цьому кожен п'ятий респондент характеризується стійкою орієнтацією на прагматичне використання міжособистісних стосунків.

Порівняння гендерних груп виявляє суттєві відмінності у розподілі показників. Серед дівчат найбільшу частку становить низький рівень макіавеллізму (40,0%), тоді як середній і високий представлені рівномірно – по 30,0%. Подібний розподіл вказує на значну поляризацію у групі дівчат: поряд із вираженою часткою осіб, схильних до відкритої та неманіпулятивної взаємодії, присутня порівнянна група з високими макіавеллістичними установками. Серед хлопців картина є більш однорідною – абсолютна більшість (70,0%) демонструє середній рівень макіавеллізму, низький зафіксовано у 20,0%, а високий лише у 10,0%. Такі дані дають підстави припустити, що хлопці загалом тяжіють до помірної прагматичності у стосунках без схильності до крайніх проявів, тоді як дівчата виявляють більшу варіативність – від вираженої відмови від маніпулятивних стратегій до їх активного застосування.

Узагальнюючи результати за методикою MACH-IV, можна констатувати, що у досліджуваній вибірці домінує помірний рівень макіавеллістичних установок, однак гендерна специфіка проявляється не стільки у середніх значеннях, скільки у характері розподілу: дівчата демонструють більш полярну структуру з одночасною представленістю низьких і високих показників, тоді як хлопці зосереджені переважно у зоні середніх значень. Отримана картина засвідчує тенденцію до більшої неоднорідності макіавеллістичних диспозицій серед дівчат юнацького віку, що може бути пов'язане з різноманітністю індивідуальних стратегій побудови романтичних взаємин.

Результати діагностики за методикою «Шкала тактик маніпуляцій у романтичних стосунках» (Manipulation Tactics in Romantic Relationships Scale, MATRESS) систематизовано у Табл. 2.2 та проілюстровано на Рис. 2.2. Методика дозволила диференціювати конкретні поведінкові тактики маніпулятивного впливу у партнерських взаєминах за вісьмома субшкалами, а також визначити інтегральний показник загальної маніпулятивності.

Таблиця 2.2

Результати діагностики респондентів за шкалою тактик маніпуляцій у романтичних стосунках, MATRESS

Шкала методики	Рівень	Дівчата (n=20)		Хлопці (n=20)		Всього (n=40)	
		Кількість	Відсоток	Кількість	Відсоток	Кількість	Відсоток
Погрози розривом (AT)	Низький	6	30,0%	7	35,0%	13	32,5%
	Середній	4	20,0%	8	40,0%	12	30,0%
	Високий	10	50,0%	5	25,0%	15	37,5%
Викликання провини (IG)	Низький	14	70,0%	7	35,0%	21	52,5%
	Середній	2	10,0%	7	35,0%	9	22,5%
	Високий	4	20,0%	6	30,0%	10	25,0%
Погрози самоушкодженням (SH)	Низький	7	35,0%	9	45,0%	16	40,0%
	Середній	8	40,0%	8	40,0%	16	40,0%
	Високий	5	25,0%	3	15,0%	8	20,0%
Викликання ревностів (IJ)	Низький	7	35,0%	12	60,0%	19	47,5%
	Середній	8	40,0%	6	30,0%	14	35,0%
	Високий	5	25,0%	2	10,0%	7	17,5%
Примусова дистанція (CDST)	Низький	6	30,0%	6	30,0%	12	30,0%
	Середній	6	30,0%	6	30,0%	12	30,0%
	Високий	8	40,0%	8	40,0%	16	40,0%
Розділяй і володарюй (DC)	Низький	4	20,0%	10	50,0%	14	35,0%
	Середній	9	45,0%	5	25,0%	14	35,0%
	Високий	7	35,0%	5	25,0%	12	30,0%
Використання чарівності (CH)	Низький	4	20,0%	13	65,0%	17	42,5%
	Середній	8	40,0%	2	10,0%	10	25,0%
	Високий	8	40,0%	5	25,0%	13	32,5%
Зниження самооцінки (DE)	Низький	9	45,0%	11	55,0%	20	50,0%
	Середній	2	10,0%	2	10,0%	4	10,0%
	Високий	9	45,0%	7	35,0%	16	40,0%
Загальна маніпулятивність (GM)	Низький	4	20,0%	7	35,0%	11	27,5%
	Середній	12	60,0%	10	50,0%	22	55,0%
	Високий	4	20,0%	3	15,0%	7	17,5%

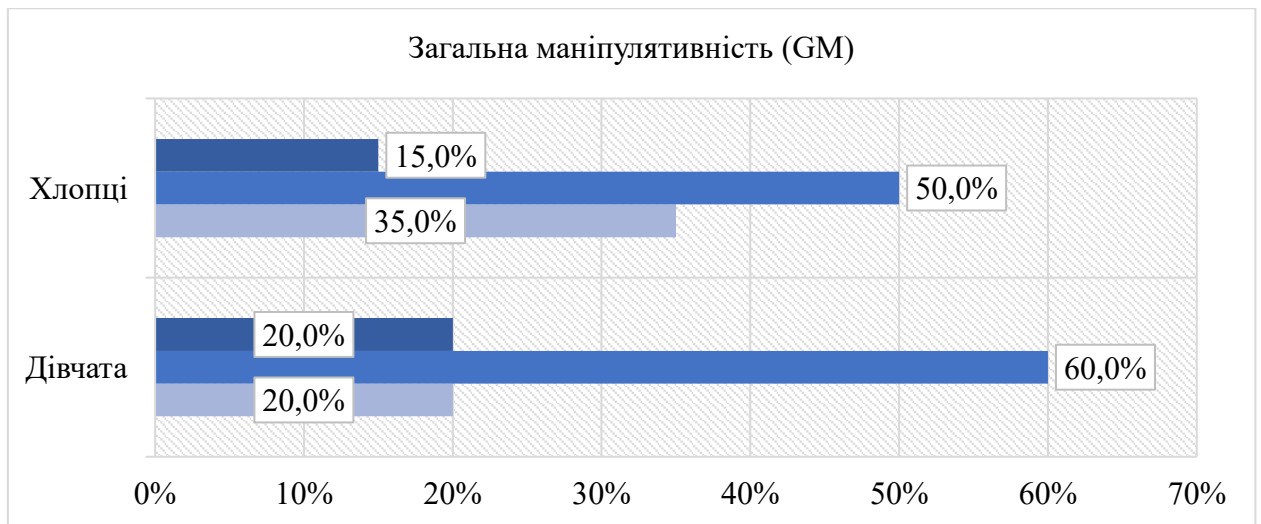

Рис. 2.2. Розподіл показників респондентів за рівнями маніпулятивних тактик (MATRESS)

За субшкалою «Погрози розривом» (AT) найбільшу частку у загальній вибірці становить високий рівень (37,5%), середній і низький представлені порівнянно – 30,0% та 32,5% відповідно. Гендерне порівняння виявляє помітну розбіжність: половина дівчат (50,0%) демонструє високий рівень використання погроз розривом, тоді як серед хлопців аналогічний показник зафіксовано лише у чверті випадків (25,0%). Натомість хлопці зосереджені переважно у зоні середніх значень (40,0%). Такий розподіл дає підстави припустити, що дівчата частіше вдаються до погроз припиненням стосунків як інструменту тиску на партнера.

Субшкала «Викликання почуття провини» (IG) характеризується переважанням низького рівня у загальній вибірці (52,5%). Водночас гендерна специфіка тут є досить виразною: серед дівчат низький рівень зафіксовано у 70,0%, тоді як серед хлопців – лише у 35,0%, при цьому середній та високий рівні у хлопців розподілені рівномірно (по 35,0% та 30,0%). Отримані дані вказують на більшу схильність хлопців до використання тактик провини порівняно з дівчатами, для яких зазначений спосіб впливу виявився менш характерним. Аналіз субшкали «Погрози самоушкодженням» (SH) демонструє рівномірний розподіл між низьким і середнім рівнями у загальній вибірці (по 40,0%), високий рівень становить 20,0%. Серед дівчат помітна

дещо вища представленість високого рівня (25,0% проти 15,0% у хлопців), а низький рівень частіше фіксується у групі хлопців (45,0% проти 35,0% у дівчат). Хоча розбіжності не є різко вираженими, загальна тенденція засвідчує дещо більшу готовність дівчат апелювати до теми самоушкодження у контексті романтичних стосунків.

За субшкалою «Викликання ревнощів» (IJ) у загальній вибірці домінує низький рівень (47,5%). Гендерне порівняння розкриває одну з найвиразніших відмінностей: серед хлопців низький рівень зафіксовано у 60,0%, тоді як серед дівчат – лише у 35,0%, при цьому середній (40,0%) і високий (25,0%) рівні у дівчат суттєво перевищують відповідні показники хлопців (30,0% та 10,0%). Такий розподіл характеризує дівчат як більш схильних до провокування ревнощів у партнера, що може розглядатися як спосіб перевірки емоційної залученості або утримання контролю у стосунках.

Субшкала «Примусова дистанція / мовчання» (CDST) вирізняється відсутністю гендерних розбіжностей: розподіл за рівнями у групах юнаків і дівчат є ідентичним – по 30,0% низького та середнього і по 40,0% високого рівня. Високий показник у обох групах відображає поширеність тактики емоційного дистанціювання та мовчазного бойкоту серед молоді незалежно від статі, що можна розглядати як універсальний спосіб реагування на конфліктні ситуації у романтичних стосунках юнацького віку.

За субшкалою «Розділяй і володарюй» (DC) загальний розподіл є відносно рівномірним (по 35,0% низького і середнього рівнів, 30,0% високого). Проте гендерне порівняння виявляє відмінності: половина хлопців (50,0%) перебуває на низькому рівні, тоді як серед дівчат переважає середній (45,0%) та високий (35,0%) рівні. Подібна картина вказує на більшу схильність дівчат до ізоляції партнера від його соціального оточення та формування залежності у стосунках.

Субшкала «Використання чарівності» (CH) демонструє найвиразнішу гендерну поляризацію. Серед хлопців абсолютна більшість (65,0%) перебуває на низькому рівні, тоді як у дівчат він становить лише 20,0%. Середній і

високий рівні у дівчат представлені рівномірно (по 40,0%), що засвідчує значно частіше звернення до лестощів, компліментів та особистої привабливості як засобів впливу на партнера. Отримані дані відображають тенденцію дівчат активніше використовувати соціально прийнятні форми маніпулювання, побудовані на емоційній привабливості.

Аналіз субшкали «Зниження самооцінки» (DE) розкриває специфічний розподіл із вираженою біполярністю у загальній вибірці: половина респондентів (50,0%) перебуває на низькому рівні, 40,0% – на високому, і лише 10,0% – на середньому. Серед дівчат спостерігається рівномірний розподіл між низьким і високим рівнями (по 45,0%), тоді як у хлопців дещо переважає низький (55,0%) над високим (35,0%). Відсутність помірної зони у обох групах може свідчити про те, що тактика приниження партнера або застосовується систематично, або не використовується взагалі, без проміжних варіантів.

Інтегральний показник загальної маніпулятивності (GM) засвідчує домінування середнього рівня у вибірці (55,0%), низький становить 27,5%, високий – 17,5%. У гендерному розрізі дівчата дещо частіше потрапляють до зони середніх значень (60,0% проти 50,0% у хлопців), тоді як серед хлопців більша частка осіб із низьким рівнем маніпулятивності (35,0% проти 20,0% у дівчат). Високий рівень представлений порівнянно в обох групах (20,0% у дівчат та 15,0% у хлопців).

Аналіз даних за методикою MATRESS, можна констатувати, що у досліджуваній вибірці переважає помірний рівень загальної маніпулятивності у романтичних стосунках, однак профілі окремих тактик маніпулювання мають виразну гендерну специфіку. Дівчата частіше вдаються до погроз розривом, викликання ревності, використання чарівності та тактики «розділай і володарюй», тоді як хлопці демонструють більшу схильність до викликання почуття провини. Тактика примусової дистанції виявилася однаково поширеною серед обох гендерних груп, а зниження самооцінки партнера характеризується біполярним розподілом без вираженої

гендерної домінанти. Отримана картина дозволяє розглядати маніпулятивну поведінку у романтичних стосунках юнацького віку як явище з диференційованою гендерною структурою, де юнаки та дівчата обирають якісно відмінні способи впливу на партнера.

Дані, отримані за методикою «Шкала співзалежності» (Spann-Fischer Codependency Scale, SF CDS), систематизовано у Табл. 2.3 та відображено на Рис. 2.3. Використання зазначеної шкали дало змогу оцінити рівень схильності респондентів до співзалежних патернів поведінки у міжособистісних стосунках, зокрема надмірну орієнтацію на потреби партнера, труднощі у відстоюванні особистісних меж та уникання конфліктів.

Таблиця 2.3

Результати діагностики респондентів за шкалою співзалежності, SF CDS

Шкала методики	Рівень	Дівчата (n=20)		Хлопці (n=20)		Всього (n=40)	
		Кількість	Відсоток	Кількість	Відсоток	Кількість	Відсоток
Загальний рівень співзалежності	Низький	5	25,0%	4	20,0%	9	22,5%
	Середній	8	40,0%	14	70,0%	22	55,0%
	Високий	7	35,0%	2	10,0%	9	22,5%

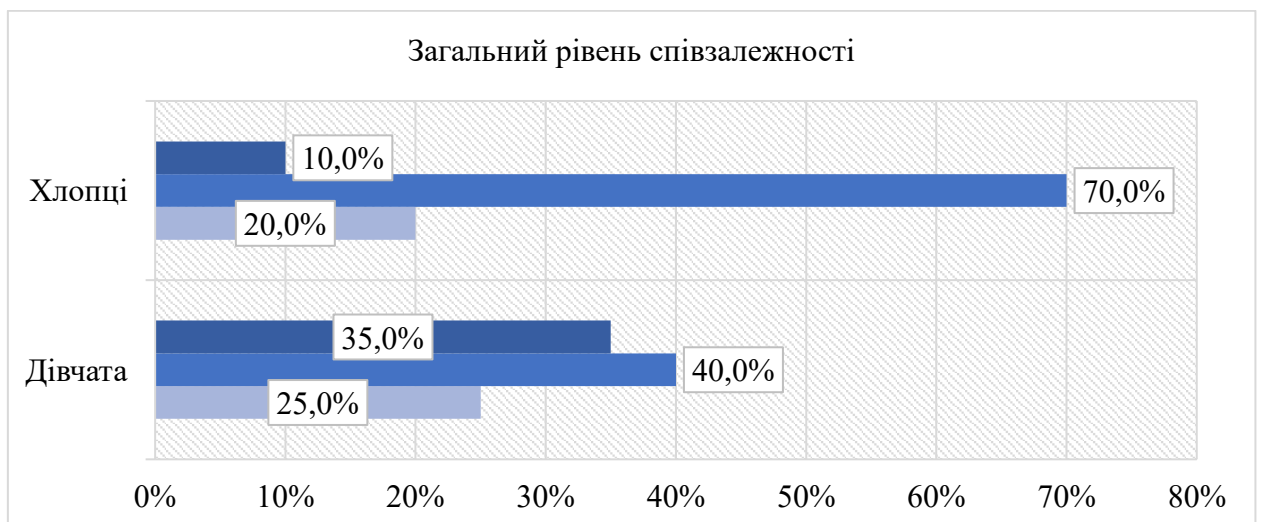

Рис. 2.3. Розподіл показників респондентів за рівнями співзалежності (SF CDS)

Загальний розподіл показників у вибірці засвідчує домінування середнього рівня співзалежності (55,0%), тоді як низький і високий рівні представлені рівномірно – по 22,5%. Така структура відображає помірну вираженість співзалежних тенденцій у більшості досліджуваних, із наявністю порівнянних груп на протилежних полюсах шкали.

Гендерне порівняння розкриває суттєві відмінності у характері розподілу. Серед хлопців абсолютна більшість (70,0%) зосереджена на середньому рівні, низький становить 20,0%, а високий – лише 10,0%. Подібна однорідність характеризує хлопців як групу з переважно помірною залежністю від партнера без виражених крайнощів. У дівчат картина є значно більш поляризованою: середній рівень становить 40,0%, проте високий сягає 35,0%, а низький – 25,0%. Така варіативність дає підстави припустити, що серед дівчат юнацького віку співзалежні патерни набувають більшої інтенсивності, що може проявлятися у надмірній емоційній залученості, підпорядкуванні власних потреб інтересам партнера та страху втрати стосунків.

Оцінка показників за методикою SF CDS, можна зафіксувати переважання помірного рівня співзалежності у досліджуваній вибірці з виразною гендерною асиметрією: хлопці демонструють більш компактний розподіл навколо середніх значень, тоді як дівчата характеризуються ширшим діапазоном проявів із суттєвою часткою осіб, схильних до високої співзалежності. Отримана картина може розглядатися як відображення гендерних особливостей емоційної залученості у романтичні стосунки юнацького віку, де дівчата частіше формують психологічну залежність від партнера.

Показники, отримані за методикою «Шкала оцінки задоволеності у стосунках» (Relationship Assessment Scale, RAS), узагальнено в Табл. 2.4 та проілюстровано на Рис. 2.4. Застосування шкали уможливило оцінювання суб'єктивного сприйняття якості романтичних взаємин, зокрема ступеня

задоволення потреб партнером, відповідності стосунків очікуванням та загальної емоційної оцінки партнерства.

Таблиця 2.4

Результати діагностики респондентів за шкалою оцінки задоволеності у стосунках, RAS

Шкала методики	Рівень	Дівчата (n=20)		Хлопці (n=20)		Всього (n=40)	
		Кількість	Відсоток	Кількість	Відсоток	Кількість	Відсоток
Задоволеність стосунками	Низький	8	40,0%	8	40,0%	16	40,0%
	Середній	7	35,0%	9	45,0%	16	40,0%
	Високий	5	25,0%	3	15,0%	8	20,0%

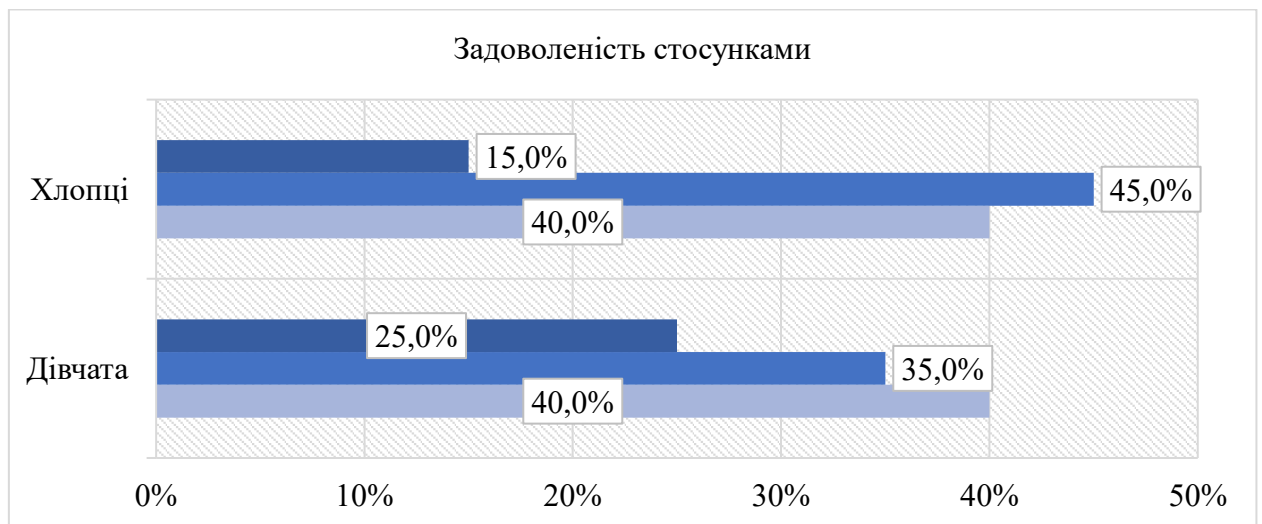

Рис. 2.4. Розподіл показників респондентів за рівнями задоволеності стосунками (RAS)

Розподіл результатів у загальній вибірці демонструє рівномірну представленість низького та середнього рівнів задоволеності (по 40,0%), тоді як високий рівень зафіксовано лише у 20,0% респондентів. Подібна структура вказує на те, що переважна більшість досліджуваних оцінює свої романтичні стосунки як такі, що лише частково відповідають їхнім очікуванням або не задовольняють їх повною мірою.

У гендерному розрізі низький рівень задоволеності представлений ідентично в обох групах (по 40,0%), що засвідчує однакову поширеність

незадоволення стосунками серед юнаків і дівчат. Відмінності проявляються у розподілі середніх та високих показників: серед хлопців середній рівень дещо переважає (45,0% проти 35,0% у дівчат), натомість дівчата частіше потрапляють до зони високих значень (25,0% проти 15,0% у хлопців). Така тенденція може відображати більшу диференційованість оцінок у дівчат, де частина з них переживає виражену задоволеність стосунками, тоді як хлопці частіше схильні до помірних, менш полярних оцінок.

Розгляд отриманих результатів за методикою RAS дозволяє констатувати загалом невисокий рівень суб'єктивної задоволеності романтичними стосунками у досліджуваній вибірці юнацького віку. Значна частка осіб із низькими показниками в обох гендерних групах може бути пов'язана з незрілістю партнерських очікувань, ідеалізацією стосунків та обмеженим досвідом конструктивного вирішення конфліктів. Гендерні відмінності у цьому вимірі є незначними і стосуються переважно розподілу між середнім та високим рівнями, де дівчата виявляють дещо більшу схильність до крайніх оцінок якості своїх взаємин.

Результати діагностики за методикою «Шкала пристрасного кохання» (Passionate Love Scale, PLS) подано у Табл. 2.5 та візуалізовано на Рис. 2.5. Методика забезпечила вимірювання інтенсивності емоційного переживання кохання як цілісного конструкту, що охоплює когнітивну поглиненість думками про партнера, прагнення фізичної та емоційної близькості, ревності та афективну залежність від реакцій коханої людини.

Таблиця 2.5

**Результати діагностики респондентів за шкалою пристрасного кохання,
PLS**

Шкала методики	Рівень	Дівчата (n=20)		Хлопці (n=20)		Всього (n=40)	
		Кількість	Відсоток	Кількість	Відсоток	Кількість	Відсоток
Інтенсивність пристрасного кохання	Низький	12	60,0%	9	45,0%	21	52,5%
	Середній	3	15,0%	6	30,0%	9	22,5%
	Високий	5	25,0%	5	25,0%	10	25,0%

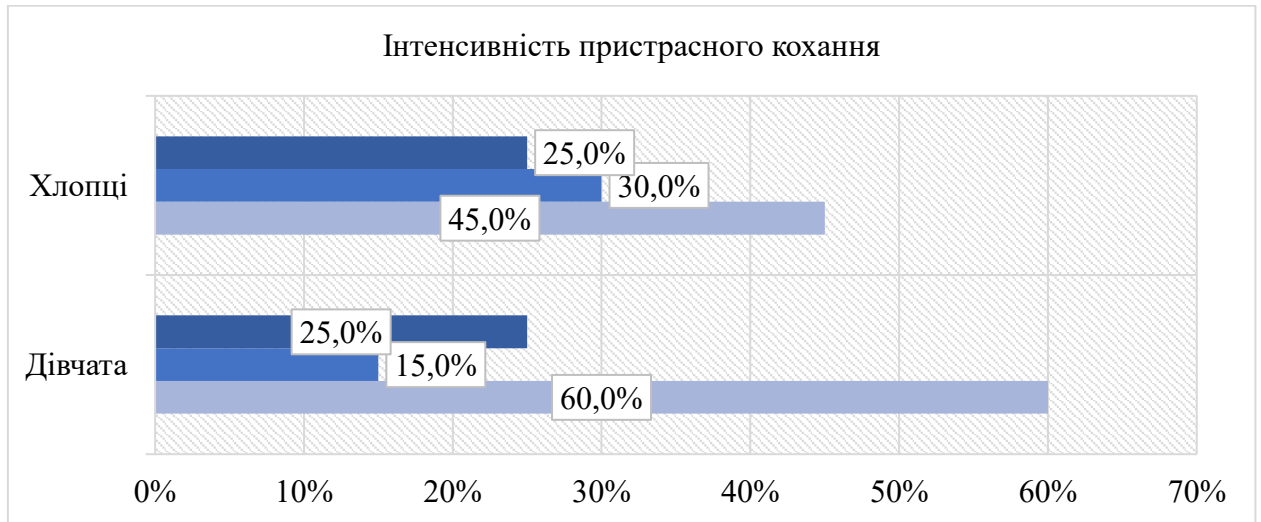

Рис. 2.5. Розподіл показників респондентів за рівнями пристрасного кохання (PLS)

Загальний розподіл показників у вибірці характеризується переважанням низького рівня інтенсивності пристрасного кохання (52,5%). Високий рівень становить 25,0%, середній – 22,5%. Домінування низьких значень у більш ніж половини респондентів може відображати як особливості актуального етапу романтичних стосунків (їх початковість, завершеність або відсутність на момент опитування), так і тенденцію юнацького віку до емоційної нестабільності та швидкої зміни інтенсивності переживань.

Порівняння гендерних груп виявляє певні розбіжності у розподілі. Серед дівчат низький рівень є найбільш вираженим (60,0%), що помітно перевищує аналогічний показник хлопців (45,0%). Водночас середній рівень у хлопців представлений удвічі частіше (30,0% проти 15,0% у дівчат). Високий рівень інтенсивності пристрасного кохання зафіксовано однаково в обох групах – по 25,0%. Подібний розподіл дає підстави припустити, що дівчата демонструють більш полярне переживання кохання: або з низькою інтенсивністю, або з вираженою пристрасністю, при мінімальній представленості помірних значень. Хлопці, натомість, частіше перебувають у

зоні середньої емоційної залученості, що може свідчити про більш рівномірний характер переживання романтичних почуттів.

Підсумовуючи дані за методикою PLS, можна зафіксувати загальну тенденцію до помірної та низької інтенсивності переживання пристрасного кохання у досліджуваній вибірці юнацького віку. Гендерна специфіка проявляється не у вираженості крайніх полюсів, а у характері розподілу проміжних значень: дівчатам властива більша біполярність переживань, тоді як хлопці розподілені більш рівномірно. Четверта частина респондентів обох статей переживає кохання з високою інтенсивністю, що в поєднанні з даними про маніпулятивні тактики та співзалежність створює передумови для подальшого кореляційного аналізу взаємозв'язків між емоційною залученістю та схильністю до маніпулятивної поведінки у романтичних стосунках.

Завершальним етапом опрацювання емпіричних даних стало проведення кореляційного аналізу з використанням коефіцієнта Пірсона з метою визначення статистичних взаємозв'язків між досліджуваними показниками у респондентів юнацького віку. Побудова кореляційної матриці дозволила встановити напрям і силу взаємозалежностей між когнітивними, емоційними та поведінковими характеристиками романтичної взаємодії, що відображають особливості прояву маніпулятивної поведінки у стосунках. Результати кореляційного аналізу наведено у Додатку К, що дає можливість здійснити цілісний розгляд системи взаємозв'язків між досліджуваними змінними та уточнити психологічні механізми прояву маніпуляцій у романтичних стосунках юнацького віку.

Передусім привертають увагу взаємозв'язки загального рівня макіавеллізму з маніпулятивними тактиками у романтичних стосунках. Найбільш виразна кореляція спостерігається з погрозами розривом стосунків ($r = 0,717$; $p < 0,01$), що відображає схильність до використання емоційного тиску як інструмента впливу на партнера. Окрім цього, макіавеллізм позитивно пов'язаний із погрозами самоушкодженням ($r = 0,437$; $p < 0,01$),

примусовою дистанцією або мовчанням ($r = 0,448$; $p < 0,01$), стратегією «розділай і володарюй» ($r = 0,472$; $p < 0,01$), використанням чарівності ($r = 0,381$; $p < 0,05$) та зниженням самооцінки партнера ($r = 0,422$; $p < 0,01$). Найбільш інтегральний зв'язок простежується із загальною маніпулятивністю ($r = 0,568$; $p < 0,01$), що характеризує макіавеллізм як особистісну установку, пов'язану із системним застосуванням маніпулятивних стратегій.

Значущі взаємозв'язки простежуються і між самими маніпулятивними тактиками. Найсильніші кореляції виявлено між загальною маніпулятивністю та окремими стратегіями впливу: погрозами розривом ($r = 0,828$; $p < 0,01$), примусовою дистанцією або мовчанням ($r = 0,750$; $p < 0,01$), використанням чарівності ($r = 0,712$; $p < 0,01$) та зниженням самооцінки партнера ($r = 0,797$; $p < 0,01$). Подібна картина показників демонструє взаємодоповнювальний характер маніпулятивних прийомів, які часто застосовуються у поєднанні.

Окрему групу становлять взаємозв'язки показників емоційної сфери взаємин. Викликання почуття провини позитивно пов'язане зі співзалежністю ($r = 0,466$; $p < 0,01$) та інтенсивністю пристрасного кохання ($r = 0,529$; $p < 0,01$), водночас демонструючи негативну кореляцію із задоволеністю стосунками ($r = -0,496$; $p < 0,01$). Подібна тенденція простежується і для викликання ревності, яке корелює зі співзалежністю ($r = 0,514$; $p < 0,01$) та має негативний зв'язок із задоволеністю взаєминами ($r = -0,349$; $p < 0,05$). Це можна розглядати як прояв емоційної амбівалентності, за якої висока інтенсивність переживань поєднується з меншою гармонійністю взаємин.

Подібну закономірність демонструють і показники співзалежності та пристрасного кохання. Співзалежність прямо пов'язана з інтенсивністю пристрасного кохання ($r = 0,519$; $p < 0,01$), але характеризується негативним зв'язком із задоволеністю стосунками ($r = -0,488$; $p < 0,01$). Разом з тим інтенсивність пристрасного кохання також має негативну кореляцію із задоволеністю взаєминами ($r = -0,470$; $p < 0,01$). Подібна структура

взаємозв'язків характеризує романтичні взаємини юнацького віку як емоційно насичені, проте не завжди стабільні та гармонійні.

Результати кореляційного аналізу вказують на те, що маніпулятивна поведінка у романтичних стосунках юнацького віку має комплексний характер. Різні маніпулятивні тактики утворюють взаємопов'язану структуру психологічного впливу, у якій поєднуються емоційний тиск, контроль поведінки партнера та використання міжособистісної привабливості. Макіавеллізм виступає важливим особистісним чинником, пов'язаним із більш інтенсивним застосуванням маніпулятивних стратегій. Водночас співзалежність і пристрасне кохання характеризуються складними та суперечливими взаємозв'язками із задоволеністю стосунками, що підкреслює емоційну напруженість і неоднозначність романтичних взаємин у юнацькому віці.

З огляду на характер розподілу даних та особливості вимірювальних шкал методик для статистичного підтвердження виявлених гендерних відмінностей у показниках маніпулятивної поведінки, співзалежності, задоволеності романтичними стосунками та інтенсивності пристрасного кохання було застосовано U-критерій Манна-Уїтні. Зазначений метод дозволив визначити статистично значущі розбіжності між групами юнаків та юнок за досліджуваними показниками. Розгорнуті результати проведеного статистичного аналізу подано у Додатку Л.

В результаті застосування даного критерію виявлено статистично значущі гендерні відмінності за окремими тактиками маніпулятивної поведінки у романтичних стосунках. Зокрема, за шкалою погроз самоушкодженням (SH) встановлено значущу різницю між групами ($U=126,5$; $Z=-2,010$; $p=0,044$), де вищі показники характерні для дівчат. Отриманий результат відображає тенденцію до частішого використання емоційного тиску через демонстрацію власної вразливості як способу впливу на партнера.

Статистично значущі розбіжності також виявлено за шкалою викликання ревнощів (IJ) ($U=109,5$; $Z=-2,468$; $p=0,014$), де дівчата демонструють вищі показники порівняно з хлопцями. Подібна тенденція характеризує використання ревнощів як емоційного інструмента впливу у романтичних взаєминах, що може бути пов'язано з прагненням посилити увагу та емоційну залученість партнера. Окрім того, значущі відмінності встановлено за шкалою використання чарівності (CH) ($U=115,0$; $Z=-2,318$; $p=0,020$), де дівчата також мають вищі показники. Отримані результати можна розглядати як прояв більш активного використання привабливості, демонстрації симпатії та позитивної самопрезентації як непрямого способу психологічного впливу у романтичній взаємодії.

За іншими показниками статистично значущих гендерних відмінностей не встановлено. Як наслідок, результати аналізу демонструють, що гендерна специфіка маніпулятивної поведінки у романтичних стосунках юнацького віку проявляється насамперед у використанні окремих емоційних стратегій впливу. Юнки частіше застосовують такі тактики, як викликання ревнощів, погрози самоушкодженням та використання чарівності, тоді як загальний рівень маніпулятивності, макіавеллізм, співзалежність та задоволеність взаєминами не демонструють статистично значущих гендерних розбіжностей. Отримані результати дозволяють припустити, що більшість досліджуваних характеристик романтичної взаємодії у юнацькому віці не має чітко вираженої статевої специфіки, тоді як відмінності проявляються переважно на рівні окремих емоційно забарвлених маніпулятивних тактик.

Таким чином, узагальнення результатів емпіричного дослідження дозволяє констатувати, що маніпулятивна поведінка у романтичних стосунках юнацького віку формується під впливом поєднання особистісних установок, емоційної залученості та особливостей міжособистісної взаємодії. У досліджуваних вибірці переважають помірні рівні макіавеллізму, маніпулятивності та співзалежності, що свідчить про відносно стабільний, проте неоднорідний характер стратегій побудови романтичних взаємин.

Водночас встановлено, що гендерна специфіка проявляється не стільки у загальному рівні досліджуваних характеристик, скільки у способах їх реалізації: дівчата частіше використовують емоційно забарвлені маніпулятивні тактики та демонструють більшу варіативність емоційної залученості, тоді як хлопці характеризуються більш рівномірним розподілом показників. Поєднання помірної інтенсивності пристрасного кохання, відносно невисокої задоволеності взаєминами та взаємопов'язаності маніпулятивних стратегій відображає складний і суперечливий характер романтичних стосунків у юнацькому віці, де емоційна близькість може поєднуватися з використанням різних форм психологічного впливу на партнера.

Висновки до розділу 2

Організація емпіричного дослідження ґрунтувалася на принципах наукової обґрунтованості, послідовності етапів та дотримання етичних норм психологічної роботи. Діагностичний інструментарій було підібрано відповідно до мети та завдань дослідження, що забезпечило багатоаспектне вивчення маніпулятивної поведінки у романтичних стосунках юнацького віку через систему взаємопов'язаних психологічних показників. Використання стандартизованих валідизованих методик, уніфікованої процедури онлайн-опитування та подальшого статистичного опрацювання результатів дозволило отримати надійні емпіричні дані для аналізу гендерної специфіки маніпулятивних проявів і взаємозв'язків між досліджуваними змінними.

Обраний комплекс психодіагностичних методик забезпечив реалізацію дослідницьких завдань і комплексне вивчення маніпулятивної поведінки у романтичних стосунках юнацького віку. Методики охопили різні рівні досліджуваного феномену – від особистісних диспозицій до конкретних тактик впливу у партнерській взаємодії, а також дозволили оцінити психологічний контекст взаємин через показники співзалежності,

задоволеності стосунками та інтенсивності переживання кохання. Застосування зазначеного інструментарію забезпечило отримання диференційованих показників і створило підґрунтя для статистичного аналізу гендерних відмінностей між досліджуваними змінними.

Узагальнення результатів емпіричного дослідження засвідчило, що маніпулятивна поведінка у романтичних стосунках юнацького віку формується під впливом поєднання особистісних установок, емоційної залученості та особливостей міжособистісної взаємодії. У вибірці переважають помірні рівні макіавеллізму, маніпулятивності та співзалежності, що характеризує відносно стабільний, але неоднорідний характер стратегій взаємин. Гендерна специфіка проявляється переважно у способах реалізації маніпулятивних тактик: дівчата частіше використовують емоційно забарвлені стратегії впливу та демонструють більшу варіативність емоційної залученості, тоді як для хлопців більш типовою є помірна та відносно стабільна модель прояву таких характеристик. Як наслідок, сукупність результатів відображає складний і суперечливий характер романтичних взаємин у юнацькому віці, де емоційна близькість може поєднуватися з використанням різних форм психологічного впливу.

РОЗДІЛ 3

ПРОГРАМА ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ ГЕНДЕРНИХ ПРОЯВІВ МАНІПУЛЯТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ У РОМАНТИЧНИХ СТОСУНКАХ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ

3.1. Розробка програми психологічного тренінгу для профілактики гендерних проявів маніпулятивної поведінки у романтичних стосунках юнацького віку

Емпіричне дослідження гендерних особливостей прояву маніпулятивної поведінки у романтичних стосунках юнацького віку засвідчило наявність у частини респондентів схильності до використання маніпулятивних стратегій взаємодії, що поєднуються з окремими особистісними та емоційно-ціннісними характеристиками міжособистісних стосунків. Отримані діагностичні результати продемонстрували, що поряд із помірним рівнем маніпулятивності у більшості учасників дослідження спостерігається група юнаків та юнок із підвищеними показниками макіавеллізму, використанням окремих тактик психологічного впливу та тенденцією до формування співзалежних форм взаємодії.

Виявлені статистичні зв'язки засвідчили взаємопов'язаність маніпулятивної поведінки з рівнем задоволеності романтичними стосунками, особливостями емоційної залученості у взаєминах та показниками співзалежності. Сукупність отриманих результатів свідчить про актуальність розробки цілеспрямованих психологічних заходів, спрямованих на профілактику маніпулятивних форм взаємодії та формування у молоді конструктивних моделей побудови романтичних стосунків.

У зв'язку з цим важливого значення набуває впровадження психологічних профілактичних програм, спрямованих на розвиток усвідомленого ставлення до міжособистісної взаємодії, формування навичок конструктивного спілкування та підвищення здатності розпізнавати маніпулятивні прояви у романтичних взаєминах. Одним із ефективних

інструментів такої роботи виступає психологічний тренінг, що створює умови для активного опрацювання комунікативних моделей поведінки, розвитку рефлексії та формування більш здорових стратегій партнерської взаємодії.

Метою програми психологічного тренінгу з профілактики гендерних проявів маніпулятивної поведінки у романтичних стосунках юнацького віку є формування у молоді усвідомленого ставлення до міжособистісної взаємодії, зниження схильності до використання маніпулятивних стратегій та розвиток навичок конструктивної комунікації у близьких стосунках. Програма спрямована на підвищення рівня психологічної обізнаності щодо механізмів маніпулятивного впливу, розвиток здатності розпізнавати приховані форми психологічного тиску у взаєминах, а також формування навичок емоційно зрілої та відповідальної взаємодії між партнерами з урахуванням гендерних особливостей міжособистісної поведінки.

Завдання програми передбачають:

1. Сприяти усвідомленню учасниками психологічної природи маніпуляцій у міжособистісному спілкуванні та їх проявів у романтичних стосунках.
2. Розвинути здатність розпізнавати різні форми маніпулятивного впливу та аналізувати їх наслідки для якості міжособистісної взаємодії.
3. Сформувати навички конструктивної комунікації, що ґрунтується на відкритості, взаємній повазі та відповідальності у партнерських стосунках.
4. Поглибити усвідомлення впливу гендерних стереотипів і соціальних очікувань на стиль поведінки у романтичних взаєминах.
5. Розвинути навички емоційної саморегуляції та рефлексії у ситуаціях міжособистісної напруги або конфліктної взаємодії.
6. Сприяти формуванню індивідуальних стратегій попередження маніпулятивних проявів у романтичних стосунках.

У межах програми передбачено використання таких груп вправ:

- інформаційно-психоедукаційні блоки – спрямовані на ознайомлення учасників із психологічною сутністю маніпуляцій, їх основними формами, механізмами впливу та наслідками для міжособистісних стосунків;
- вправи на розвиток комунікативної компетентності – спрямовані на формування навичок відкритого діалогу, асертивної поведінки та конструктивного вираження власних потреб і почуттів;
- рефлексивно-аналітичні завдання – аналіз типових ситуацій романтичної взаємодії, виявлення маніпулятивних стратегій та обговорення можливих альтернативних способів реагування;
- вправи на усвідомлення гендерних установок – спрямовані на осмислення ролі соціальних стереотипів і гендерних очікувань у формуванні поведінкових моделей у романтичних стосунках;
- тренувальні ситуації та рольові моделювання – відпрацювання навичок конструктивної поведінки у міжособистісних ситуаціях, що можуть містити потенційні елементи маніпуляції;
- групові інтерактивні обговорення – обмін досвідом, колективний аналіз проблемних ситуацій взаємодії та розвиток здатності до емпатійного розуміння позиції партнера.

Методичне забезпечення програми психологічного тренінгу з профілактики гендерних проявів маніпулятивної поведінки у романтичних стосунках юнацького віку включає комплекс навчально-методичних, технічних та допоміжних засобів, що забезпечують ефективну організацію тренінгового процесу, активну взаємодію учасників та формування практичних навичок конструктивної міжособистісної комунікації.

1. Навчально-методичні матеріали – інформаційні презентації з теоретичними положеннями щодо психологічної сутності маніпуляцій, їх основних форм, механізмів виникнення та впливу на міжособистісні взаємини; роздаткові матеріали з описом тренінгових вправ і практичних завдань; рефлексивні бланки для аналізу власних комунікативних

стратегій; тематичні картки із прикладами ситуацій романтичної взаємодії, що можуть містити елементи маніпулятивної поведінки.

2. Технічні та цифрові ресурси – мультимедійне обладнання для демонстрації навчальних матеріалів (ноутбук, проєктор, екран або інтерактивна дошка); електронні презентації для візуалізації теоретичного матеріалу та алгоритмів виконання вправ; окремі інструменти для збору короткого зворотного зв'язку учасників після окремих етапів тренінгу, а також для демонстрації прикладів комунікативних ситуацій і спільного аналізу можливих варіантів поведінки.
3. Допоміжні засоби – друковані картки із рольовими ситуаціями для моделювання міжособистісної взаємодії, матеріали для групових обговорень і рефлексивних вправ, інструкції до вправ з розвитку навичок асертивної комунікації та емоційної саморегуляції, а також індивідуальні бланки для формування особистісних стратегій запобігання маніпулятивним формам поведінки у романтичних стосунках.

З огляду на визначену мету, окреслені завдання та методичне забезпечення програми, її практична реалізація структурована у вигляді кількох взаємопов'язаних тренінгових занять, спрямованих на поетапне формування психологічної обізнаності щодо маніпулятивних форм взаємодії та розвиток навичок конструктивної комунікації у романтичних стосунках. Кожне заняття має чітко визначену мету, змістове наповнення та рефлексивний етап, що забезпечує послідовний перехід від усвідомлення механізмів маніпулятивного впливу до опрацювання практичних способів попередження таких проявів у міжособистісній взаємодії. Далі подано детальний опис структури та змісту кожного заняття програми.

Тренінгове заняття № 1

«Усвідомлення маніпулятивної поведінки у романтичних стосунках»

Мета заняття: формування уявлення про психологічну сутність маніпуляцій у міжособистісній взаємодії, підвищення здатності розпізнавати

маніпулятивні прояви у романтичних стосунках та розвиток навичок усвідомленого аналізу власної комунікативної поведінки.

Процедура проведення заняття

1. Підготовчий етап (10-15 хвилин):

- учасникам пропонується коротке психологічне повідомлення про природу маніпуляцій у міжособистісному спілкуванні, їх психологічні механізми та роль у формуванні міжособистісних конфліктів;
- використовується презентаційний матеріал із поясненням основних ознак маніпулятивної поведінки, поширених форм психологічного впливу та їх проявів у романтичних стосунках;
- учасникам пропонуються запитання для первинної рефлексії: «Які форми прихованого впливу можуть виникати у романтичних стосунках?», «Чи траплялися у моєму досвіді ситуації, коли партнер намагався вплинути на мої рішення непрямым способом?».

2. Основний етап (30-40 хвилин):

- проводиться психоедукаційний блок «Маніпуляції у романтичних стосунках»: коротке пояснення сутності маніпулятивної поведінки, її психологічних механізмів та наслідків для міжособистісної взаємодії;
- виконується вправа «Розпізнай маніпуляцію»: учасникам пропонуються картки з описом типових ситуацій романтичної взаємодії, після чого вони визначають, чи містить ситуація елементи маніпулятивного впливу та обговорюють можливі наслідки такої поведінки;
- здійснюється групове завдання «Аналіз комунікативних стратегій»: учасники у малих групах аналізують приклади висловлювань, що можуть мати маніпулятивний характер (апеляція до провини, емоційний тиск, приховане нав'язування рішень) і пропонують альтернативні конструктивні способи комунікації;
- проводиться вправа «Моя реакція»: учасники індивідуально визначають, як вони зазвичай реагують на прихований психологічний тиск, після чого обговорюють можливі більш ефективні способи реагування;

- використовується спільне обговорення з демонстрацією прикладів ситуацій у презентації для колективного аналізу моделей поведінки.

3. Рефлексивний етап (15-20 хвилин):

- учасники заповнюють коротку рефлексивну форму: «Що нового я дізнався про маніпуляції у стосунках?» та «Які сигнали допоможуть мені розпізнати маніпулятивну поведінку?»;
- проводиться групова дискусія щодо особистих висновків і труднощів у розпізнаванні прихованих форм впливу;
- учасники формулюють індивідуальну мікроціль на найближчий період: «На що я звертатиму увагу у комунікації, щоб краще розпізнавати маніпулятивні прояви у взаєминах?».

Очікуваний результат заняття: підвищення психологічної обізнаності учасників щодо природи маніпулятивної поведінки, розвиток здатності розпізнавати приховані форми психологічного впливу у романтичних стосунках та формування усвідомленішого ставлення до власних комунікативних стратегій у міжособистісній взаємодії.

Тренінгове заняття № 2

«Гендерні стереотипи та їх вплив на маніпулятивну поведінку у романтичних стосунках»

Мета заняття: поглиблення розуміння впливу гендерних стереотипів на стиль поведінки у романтичних стосунках; розвиток здатності усвідомлювати роль соціальних очікувань у формуванні маніпулятивних стратегій взаємодії та формування навичок критичного аналізу гендерних установок у міжособистісному спілкуванні.

Процедура проведення заняття

1. Підготовчий етап (10-15 хвилин):

- учасникам пропонується коротке психологічне повідомлення про поняття гендерних ролей, соціальних очікувань і стереотипів, що формуються у процесі соціалізації;

- використовується презентаційний матеріал із прикладами типових гендерних уявлень про поведінку юнаків і юнок у романтичних взаєминах;
- пропонуються запитання для первинної рефлексії: «Які очікування щодо поведінки чоловіків і жінок у стосунках існують у суспільстві?», «Чи можуть ці очікування впливати на способи взаємодії між партнерами?».

2. Основний етап (30-40 хвилин):

- проводиться психоедукаційний блок «Гендерні стереотипи у романтичних взаєминах»: коротке пояснення ролі соціальних норм і очікувань у формуванні поведінкових моделей у стосунках;
- виконується вправа «Стереотип чи реальність»: учасникам пропонуються твердження, що відображають поширені гендерні уявлення (наприклад, щодо ролі ініціативи, емоційності або відповідальності у стосунках), після чого відбувається обговорення їх реалістичності та можливих наслідків для взаємин;
- проводиться групове завдання «Ситуації взаємодії»: учасники у малих групах аналізують змодельовані ситуації романтичних стосунків, визначають, які гендерні установки впливають на поведінку партнерів та чи можуть вони сприяти виникненню маніпуляцій;
- здійснюється вправа «Погляд з іншої позиції»: учасникам пропонується розглянути ситуацію взаємодії з позиції іншого партнера та визначити можливі емоційні реакції і потреби;
- проводиться спільний аналіз результатів із використанням презентації для демонстрації типових моделей взаємодії та їх обговорення.

3. Рефлексивний етап (15-20 хвилин):

- учасники заповнюють коротку рефлексивну форму: «Які гендерні уявлення впливають на мою поведінку у стосунках?» та «Які з них можуть заважати відкритій і рівноправній взаємодії?»;

- організовується групова дискусія щодо того, як гендерні стереотипи можуть сприяти виникненню прихованого психологічного впливу або непорозумінь у стосунках;
- учасники формулюють індивідуальну мікроціль: «Яку установку або очікування щодо поведінки у стосунках я готовий переосмислити?».

Очікуваний результат заняття: підвищення усвідомленості учасників щодо впливу гендерних стереотипів на поведінку у романтичних стосунках, розвиток здатності критично аналізувати соціальні установки та формування більш гнучких і конструктивних моделей міжособистісної взаємодії.

Тренінгове заняття № 3

«Формування конструктивних стратегій взаємодії у романтичних стосунках»

Мета заняття: розвиток навичок конструктивної комунікації у романтичних стосунках, формування здатності протидіяти маніпулятивним формам психологічного впливу та зміцнення усвідомленої і відповідальної поведінки у міжособистісній взаємодії.

Процедура проведення заняття

1. Підготовчий етап (10-15 хвилин):

- учасникам пропонується коротке психологічне повідомлення про значення відкритої та партнерської комунікації у формуванні здорових романтичних стосунків;
- використовується презентаційний матеріал, у якому розкриваються принципи конструктивного спілкування, взаємної поваги, відповідальності за власні емоції та поведінку у взаєминах;
- пропонуються запитання для первинної рефлексії: «Які якості роблять романтичні стосунки здоровими та підтримувальними?», «Які способи комунікації допомагають уникати конфліктів і маніпуляцій у взаєминах?».

2. Основний етап (30-40 хвилин):

- проводиться психоедукаційний блок «Конструктивна комунікація у стосунках»: коротке пояснення принципів асертивної поведінки,

відкритого вираження потреб і почуттів, а також відповідальності за власні рішення у міжособистісній взаємодії;

- виконується вправа «Я-повідомлення»: учасники навчаються формулювати власні думки та емоції без звинувачення партнера, використовуючи конструкцію «Я відчуваю..., коли..., тому що...»;
- проводиться групове завдання «Альтернатива маніпуляції»: учасникам пропонуються приклади маніпулятивних висловлювань або поведінкових стратегій, після чого вони формулюють альтернативні варіанти конструктивної комунікації;
- здійснюється рольове моделювання «Складна розмова»: у парах учасники відпрацьовують ситуації романтичної взаємодії, у яких необхідно відстояти власну позицію без використання маніпулятивного впливу;
- результати виконання вправ обговорюються у спільній дискусії із використанням презентаційного матеріалу для демонстрації прикладів ефективної комунікації.

3. Рефлексивний етап (15-20 хвилин):

- учасники заповнюють коротку рефлексивну форму: «Яка навичка конструктивного спілкування стала для мене найбільш корисною?» та «Яку поведінкову стратегію я готовий використовувати у власних стосунках?»;
- проводиться групове обговорення щодо особистих висновків, труднощів та нових способів реагування у ситуаціях міжособистісної напруги;
- учасники формулюють індивідуальну мікроціль: «Яку конкретну зміну у власному стилі комунікації я спробую реалізувати у найближчий час?».

Очікуваний результат заняття: формування у учасників практичних навичок конструктивної комунікації, підвищення здатності протидіяти маніпулятивним формам психологічного впливу та розвиток відповідальної позиції у побудові здорових і взаємоповажних романтичних стосунків.

Таким чином, розроблена програма психологічного тренінгу з профілактики гендерних проявів маніпулятивної поведінки у романтичних

стосунках юнацького віку, створена з урахуванням результатів проведеного емпіричного дослідження, засвідчує доцільність комплексного підходу до формування конструктивних моделей міжособистісної взаємодії у молоді. Послідовна реалізація комплексу взаємопов'язаних занять спрямована на підвищення усвідомленості учасників щодо психологічної природи маніпуляцій, критичне осмислення ролі гендерних стереотипів у романтичних стосунках та розвиток навичок ефективної комунікації. Використання психоедукаційних, рефлексивно-аналітичних і практико-орієнтованих вправ забезпечує поступове формування здатності розпізнавати маніпулятивні прояви, усвідомлювати їх наслідки та обирати конструктивні способи взаємодії з партнером. Програма орієнтована на розвиток комунікативної компетентності, емоційної саморегуляції та відповідального ставлення до побудови близьких стосунків, що створює передумови для зниження поширеності маніпулятивних форм поведінки серед юнаків і юнок.

3.2. Практичні рекомендації щодо запобігання гендерним проявам маніпулятивної поведінки у романтичних стосунках юнацького віку

Практичні рекомендації щодо запобігання гендерним проявам маніпулятивної поведінки у романтичних стосунках юнацького віку ґрунтуються на результатах теоретичного аналізу проблеми та емпіричного дослідження, проведеного у межах даної роботи. Вони спрямовані на формування у молоді більш усвідомленого ставлення до міжособистісної взаємодії, розвиток навичок конструктивної комунікації та підвищення здатності розпізнавати приховані форми психологічного впливу у стосунках. Урахування гендерних особливостей поведінки юнаків і юнок дозволяє точніше визначити чинники, що можуть сприяти виникненню маніпулятивних стратегій взаємодії. Запропоновані рекомендації можуть бути використані у роботі практичних психологів, педагогів, консультантів, а також безпосередньо молоддю для формування більш здорових і партнерських моделей романтичних взаємин.

Важливим напрямом профілактики маніпулятивної поведінки у романтичних стосунках є підвищення рівня психологічної обізнаності молоді щодо сутності маніпуляцій та їх можливих наслідків для міжособистісної взаємодії. Усвідомлення того, що маніпуляція передбачає прихований психологічний вплив і спрямована на отримання односторонньої вигоди, сприяє формуванню критичного ставлення до подібних форм поведінки.

У процесі міжособистісного спілкування юнакам і юнкам рекомендується звертати увагу на ситуації, у яких партнер використовує тиск, апеляцію до почуття провини або емоційне нав'язування рішень. Розуміння характерних ознак таких проявів допомагає своєчасно розпізнавати маніпулятивні стратегії та запобігати їх закріпленню у взаєминах. Формування подібної обізнаності створює підґрунтя для більш відповідальної та відкритої комунікації у романтичних стосунках.

Не менш важливим аспектом профілактики є критичне осмислення впливу гендерних стереотипів на поведінку у романтичних взаєминах. Соціальні очікування щодо ролей чоловіків і жінок можуть формувати у молоді певні моделі поведінки, які інколи сприяють використанню непрямих способів впливу на партнера. У цьому контексті молодим людям рекомендується аналізувати власні уявлення про «типову» поведінку у стосунках і співвідносити їх із принципами взаємної поваги та рівноправної взаємодії. Усвідомлення того, що поведінкові установки часто формуються під впливом соціального середовища, допомагає зменшити їх некритичне відтворення у міжособистісній комунікації. Такий підхід сприяє формуванню більш гнучких і конструктивних моделей партнерської взаємодії.

Значну роль у запобіганні маніпулятивній поведінці відіграє розвиток навичок конструктивної комунікації у романтичних стосунках. Відкритий обмін думками, здатність прямо висловлювати власні потреби та повага до позиції партнера створюють умови для формування довірливих взаємин. У ситуаціях міжособистісних труднощів рекомендується надавати перевагу діалогу, у якому кожен із партнерів має можливість висловити власну точку

зору без використання психологічного тиску. Конструктивна комунікація також передбачає готовність слухати, уточнювати позицію співрозмовника та спільно шукати способи вирішення конфліктних ситуацій. Подібні навички сприяють зниженню ймовірності використання маніпуляцій як засобу досягнення власних цілей у стосунках.

Важливим профілактичним чинником є розвиток емоційної саморегуляції та здатності усвідомлено керувати власними реакціями у міжособистісній взаємодії. У юнацькому віці емоційні переживання часто характеризуються високою інтенсивністю, що може ускладнювати конструктивне вирішення конфліктних ситуацій у стосунках. З метою запобігання маніпулятивним проявам молодим людям рекомендується приділяти увагу розвитку навичок контролю емоційних реакцій, здатності робити паузу перед прийняттям рішень і оцінювати ситуацію з різних позицій. Усвідомлення власних емоцій і мотивів поведінки дозволяє уникати імпульсивних дій, які можуть призводити до використання непрямих або маніпулятивних способів впливу. Розвиток емоційної зрілості своєю чергою сприяє формуванню більш стабільних і гармонійних романтичних взаємин.

Окрему увагу доцільно приділити формуванню навичок особистісних меж у романтичних стосунках. Здатність відстоювати власні потреби та приймати рішення без страху втратити прихильність партнера знижує ймовірність як маніпулювання, так і підпорядкування маніпулятивному впливу. У практичній площині молоді рекомендується чітко визначати для себе, які форми взаємодії є прийнятними, а які порушують відчуття гідності, безпеки чи взаємної поваги. Важливо також розрізняти компроміс як взаємну домовленість і поступку як вимушене прийняття нав'язаних умов під психологічним тиском. Таке розмежування сприяє більш зрілій позиції у стосунках і зменшує ризик закріплення асиметрії влади між партнерами.

Для профілактики маніпулятивної поведінки суттєвим є розвиток асертивності як уміння прямо й коректно заявляти про власні позиції. Асертивна комунікація знижує потребу у використанні непрямих способів

впливу, оскільки дозволяє висловлювати незгоду, прохання або невдоволення без звинувачень і приниження партнера. У конфліктних ситуаціях рекомендується використовувати «Я-повідомлення» (висловлювання своїх почуттів та потреб, не звинувачуючи й не ображаючи співрозмовників), уточнювати очікування та домовлятися про правила взаємодії, які є прийнятними для обох. Особливо важливо, щоб юнаки та юнки вчилися відмовляти без почуття провини і приймати відмову партнера без спроб тиску чи емоційного шантажу. Формування асертивності підтримує рівноправну структуру взаємин і зменшує частоту прихованих сценаріїв контролю.

Профілактичним ресурсом виступає також відповідальне ставлення до власних мотивів у стосунках та здатність розпізнавати моменти, коли виникає спокуса «керувати» партнером. У юнацькому віці прагнення до самоствердження, ревності або страх відторгнення можуть підштовхувати до непрямих способів впливу, що сприймаються як швидкий шлях до бажаного результату. У таких випадках корисно зупинитися на рівні самостереження: що саме я хочу отримати, чого боюся і чи можу сказати про це прямо. Якщо у взаєминах накопичується напруга, рекомендується обговорювати проблемні теми вчасно, не доводячи ситуацію до «перевірок», провокацій або прихованих ультиматумів. Така позиція знижує ризик трансформації емоційних труднощів у маніпулятивні тактики.

Не варто ігнорувати роль соціального оточення та інформаційного середовища, яке впливає на уявлення молоді про «нормальні» сценарії романтичних стосунків. Поширені медіа-наративи можуть романтизувати контроль, ревності або «гру» як нібито підтвердження почуттів, що створює сприятливий ґрунт для маніпулятивних стратегій. Тому молоді доцільно формувати критичне ставлення до контенту, який нав'язує домінування, приниження або об'єктивацію партнера як допустимі моделі взаємодії. За потреби рекомендується звертатися по консультаційну підтримку до практичного психолога, особливо якщо стосунки супроводжуються

повторюваними циклами тиску, провини, «покарань мовчанням» або підриву самооцінки. Вчасне залучення фахівця допомагає зупинити закріплення деструктивних патернів і сформувати більш здорові стратегії взаємодії.

Таким чином, практичні рекомендації щодо запобігання гендерним проявам маніпулятивної поведінки у романтичних стосунках юнацького віку орієнтовані на формування у молоді психологічної обізнаності, критичного ставлення до прихованих способів впливу та розвиток конструктивної комунікації у близьких взаєминах. Профілактичний ефект забезпечується поєднанням когнітивних, емоційних і поведінкових компонентів: усвідомленням ознак маніпуляцій, переосмисленням гендерних стереотипів, розвитком емоційної саморегуляції та асертивних навичок.

Значущим чинником є також формування особистісних меж і відповідальної позиції у взаєминах, що зменшує потребу у непрямих механізмах контролю та підтримує рівноправний характер партнерства. Окремого значення набуває критичний аналіз соціальних і медійних моделей стосунків, які можуть нормалізувати маніпулятивні сценарії, а також готовність своєчасно звертатися по психологічну допомогу у разі повторюваних проявів деструктивної взаємодії. Сукупність запропонованих рекомендацій створює підґрунтя для зниження поширеності маніпулятивних форм поведінки серед юнаків і юнок та сприяє формуванню більш зрілих, основаних на повазі та психологічно безпечних романтичних стосунків.

Висновки до розділу 3

Розроблена програма психологічного тренінгу з профілактики гендерних проявів маніпулятивної поведінки у романтичних стосунках юнацького віку, запропонована на основі результатів емпіричного дослідження, підтверджує доцільність комплексного підходу до формування конструктивної міжособистісної взаємодії у молоді. Послідовна реалізація взаємопов'язаних занять спрямована на підвищення усвідомленості щодо природи маніпуляцій, переосмислення ролі гендерних стереотипів у

стосунках та розвиток навичок ефективної комунікації. Програма орієнтована на розвиток комунікативної компетентності, емоційної саморегуляції та відповідального ставлення до побудови близьких стосунків. Поєднання психоедукаційних, рефлексивно-аналітичних і практико-орієнтованих вправ сприяє формуванню здатності розпізнавати маніпулятивні прояви, усвідомлювати їх наслідки та обирати конструктивні моделі взаємодії.

Практичні рекомендації щодо запобігання гендерним проявам маніпулятивної поведінки у романтичних стосунках юнацького віку спрямовані на підвищення психологічної обізнаності молоді, критичне ставлення до прихованих форм впливу та розвиток конструктивної комунікації. Профілактичний ефект забезпечується поєднанням когнітивних, емоційних і поведінкових компонентів: усвідомленням ознак маніпуляцій, переосмисленням гендерних установок, розвитком емоційної саморегуляції та асертивних навичок. Важливу роль відіграє формування особистісних меж і відповідальної позиції у взаєминах, що підтримує рівноправний характер партнерства. Запропоновані рекомендації сприяють зниженню поширеності маніпулятивних форм поведінки серед молоді та формуванню більш зрілих і психологічно безпечних романтичних стосунків.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі здійснено теоретичне обґрунтування та емпіричне дослідження гендерних особливостей прояву маніпуляцій у романтичних стосунках юнацького віку. Отримані результати дослідження стали основою для формулювання наступних висновків:

1. На основі опрацьованих наукових джерел, проаналізовано сутність та зміст поняття «маніпуляції» у психологічній літературі. Визначено, що маніпуляція розглядається як складний соціально-психологічний феномен прихованого впливу, спрямований на зміну поведінки, установок і емоційних станів іншої особи всупереч її усвідомленим інтересам. У працях вітчизняних і зарубіжних дослідників вона трактується як форма прихованого контролю або психологічного примусу, що ґрунтується на ігноруванні суб'єктності адресата, експлуатації його вразливості та орієнтації на односторонню вигоду. Узагальнення різних теоретичних підходів дозволяє визначити маніпуляцію як деструктивний вид психологічного впливу, реалізований через маскування намірів і створення ілюзії автономності вибору.

2. Висвітлено характерні ознаки та види маніпулятивної міжособистісної взаємодії. Встановлено, що маніпулятивна міжособистісна взаємодія є системним і багаторівневим явищем, яка охоплює прихований вплив на емоційну, когнітивну, мотиваційну та поведінкову сфери особистості. Вона реалізується через використання психологічної вразливості партнера, соціально-перцептивних стереотипів, мовленнєвих та інформаційних прийомів, а також механізмів навіювання, конформності в когнітивних спотворень. Характерними ознаками такої взаємодії є прихованість намірів, асиметрія вигоди, об'єктне ставлення до іншої людини та формування психологічної залежності, що дозволяє розглядати маніпуляцію як деструктивний спосіб психологічного впливу у міжособистісних стосунках.

3. Розкрито психологічні особливості романтичних стосунків у юнацькому віці. З'ясовано, що романтичні стосунки у юнацькому віці є багатовимірним психологічним феноменом, тісно пов'язаним із процесами самовизначення, формування ідентичності, емоційної зрілості та системи життєвих цінностей. Вони розвиваються в умовах підвищеної емоційної інтенсивності та вікової вразливості, що зумовлює нестабільність переживань і суперечливість взаємин. Юнацьке кохання виконує компенсаторну, навчальну та смислотворчу функції, а досвід перших романтичних зв'язків і втрат має довготривалий вплив на психічне благополуччя, формування партнерських сценаріїв і готовність до зрілих міжособистісних стосунків.

4. Здійснене емпіричне дослідження гендерних особливостей прояву маніпуляцій у романтичних стосунках юнацького віку. Організація емпіричного дослідження ґрунтувалася на принципах наукової обґрунтованості, послідовності етапів та дотримання етичних норм психологічної роботи. Діагностичний інструментарій було підібрано відповідно до мети та завдань дослідження, що забезпечило багатоаспектне вивчення маніпулятивної поведінки у романтичних стосунках юнацького віку через систему взаємопов'язаних психологічних показників. Використання стандартизованих валідизованих методик, уніфікованої процедури онлайн-опитування та подальшого статистичного опрацювання результатів дозволило отримати надійні емпіричні дані для аналізу гендерної специфіки маніпулятивних проявів і взаємозв'язків між досліджуваними змінними.

Обраний комплекс психодіагностичних методик забезпечив реалізацію дослідницьких завдань і комплексне вивчення маніпулятивної поведінки у романтичних стосунках юнацького віку. Методики охопили різні рівні досліджуваного феномену – від особистісних диспозицій до конкретних тактик впливу у партнерській взаємодії, а також дозволили оцінити психологічний контекст взаємин через показники співзалежності,

задоволеності стосунками та інтенсивності переживання кохання. Застосування зазначеного інструментарію забезпечило отримання диференційованих показників і створило підґрунтя для статистичного аналізу гендерних відмінностей між досліджуваними змінними.

Узагальнення результатів емпіричного дослідження засвідчило, що маніпулятивна поведінка у романтичних стосунках юнацького віку формується під впливом поєднання особистісних установок, емоційної залученості та особливостей міжособистісної взаємодії. У вибірці переважають помірні рівні макіавеллізму, маніпулятивності та співзалежності, що характеризує відносно стабільний, але неоднорідний характер стратегій взаємин. Гендерна специфіка проявляється переважно у способах реалізації маніпулятивних тактик: дівчата частіше використовують емоційно забарвлені стратегії впливу та демонструють більшу варіативність емоційної залученості, тоді як для хлопців більш типовою є помірна та відносно стабільна модель прояву таких характеристик. Як наслідок, сукупність результатів відображає складний і суперечливий характер романтичних взаємин у юнацькому віці, де емоційна близькість може поєднуватися з використанням різних форм психологічного впливу.

5. Розроблено програму психологічного тренінгу для профілактики гендерних проявів маніпулятивної поведінки у романтичних стосунках юнацького віку. Запропонована програма на основі результатів емпіричного дослідження, підтверджує доцільність комплексного підходу до формування конструктивної міжособистісної взаємодії у молоді. Послідовна реалізація взаємопов'язаних занять спрямована на підвищення усвідомленості щодо природи маніпуляцій, переосмислення ролі гендерних стереотипів у стосунках та розвиток навичок ефективної комунікації. Програма орієнтована на розвиток комунікативної компетентності, емоційної саморегуляції та відповідального ставлення до побудови близьких стосунків. Поєднання психоедукаційних, рефлексивно-аналітичних і практико-орієнтованих вправ сприяє формуванню здатності розпізнавати

маніпулятивні прояви, усвідомлювати їх наслідки та обирати конструктивні моделі взаємодії.

6. Надано практичні рекомендації щодо запобігання гендерним проявам маніпулятивної поведінки у романтичних стосунках юнацького віку. Визначені практичні рекомендації спрямовані на підвищення психологічної обізнаності молоді, критичне ставлення до прихованих форм впливу та розвиток конструктивної комунікації. Профілактичний ефект забезпечується поєднанням когнітивних, емоційних і поведінкових компонентів: усвідомленням ознак маніпуляцій, переосмисленням гендерних установок, розвитком емоційної саморегуляції та асертивних навичок. Важливу роль відіграє формування особистісних меж і відповідальної позиції у взаєминах, що підтримує рівноправний характер партнерства. Запропоновані рекомендації сприяють зниженню поширеності маніпулятивних форм поведінки серед молоді та формуванню більш зрілих і психологічно безпечних романтичних стосунків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Білоконенко Л. А. Українськомовний міжособистісний конфлікт (стилістика, моделі комунікації, запобігання) : монографія. 2-ге вид., перероб. і допов. Кривий Ріг, 2019. 185 с.
2. Борець Ю. В., Палагнюк О. В. Теоретичні основи дослідження особистісної опосередкованості маніпулятивних тенденцій. Науковий вісник Сіверщини. Серія : Освіта, 2021. № 2(7). С. 25–34.
3. Бородчак М. В. Особливості політичних маніпуляцій у сучасному інформаційному просторі та способи протистояння їм. Наукові студії із соціальної та політичної психології, 2012. № 30(33). С. 283–293.
4. Бохонкова Ю. Вікові та психологічні особливості міжособистісного спілкування юнаків. Збірник наукових праць : філософія, соціологія, психологія, 2014. Вип. 19 (1). С. 20–25.
5. Буняк Б. Ю. Ставлення молоді до кохання. Молодь в науці: дослідження, проблеми, перспективи : Матеріали Всеукраїнської наук.-практ. інтернет-конфер. (м. Вінниця, 15-16 червня, 2025 р.). Вінниця, 2025. URL: <https://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/46752/180278.pdf?sequence=2&isAllowed=y> (дата звернення: 01.02.2026).
6. Вакуленко О. В. Особливості соціального розвитку особистості у підлітковому віці. Український соціум, 2004. № 1 (3). С. 95–99.
7. Васюк К. М. Гендерні особливості готовності до романтичних стосунків в юнацькому віці. Науковий вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса, 2023. № 1(2). С. 103–111.
8. Васюк К. М. Гендерні особливості уявлень про кохання в юнацькому віці. Габітус. Серія : психологія особистості, 2020. Т. 2. Вип. 12. С. 81–85.
9. Власенко І. А., Скорих Ю. О. Подолання кризи втрати стосунків у юнацькому віці: програма психологічної допомоги. Габітус. Серія : Психологія особистості, 2021. Вип. 30. С. 75–79.
10. Войтко О. В., Кацалап В. О., Рахімов В. В. Аналіз особливостей

маніпуляції як інструменту психологічного впливу на свідомість. Сучасні інформаційні технології у сфері безпеки та оборони, 2019. № 2. С. 121–126.

11. Гаврюшенко В. Теоретичні основи дослідження міжособистісної взаємодії в психології. Вісник Львівського університету. Серія: Психологічні науки, 2021. Вип. 11. С. 37–47.
12. Гамаюнова К. В. Маніпуляція свідомістю людини як джерело інформаційно-психологічної загрози. Актуальні проблеми адміністративно-правового забезпечення діяльності Національної поліції. Харків, 2017. С. 34–36.
13. Голота Д., Варгата О. Особливості комунікативних маніпуляцій: теоретичний аспект. Psychology Travelogs, 2024. № 2. С. 152–160.
14. Гребінь Н. В. Зміст маніпуляції як різновиду прихованого психологічного впливу. Проблеми сучасної психології, 2013. Вип. 21. С. 80–93.
15. Гріньова О. М. Теоретичні аспекти вивчення кохання особистості на етапах дорослішання. Молодий вчений, 2016. №12(39). С. 236–239.
16. Гурлєва Т. Я – свідомий читач: як убезпечити себе від маніпулятивного впливу через медіатекст. Порадник для читача. Київ : Вид-во «Каравела», 2023. 88 с.
17. Зінсу О. І. Роль та значення феномену першого кохання юнацького віку у формуванні правової (юридично значущої) поведінки. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право, 2024. Т.3. №82. С. 280–288.
18. Зливков В. Л., Лукомська С. О., Котух О. В. Шлях до перемог і звершень. Путівник із психології повсякденного спілкування : методичні рекомендації / за ред. В. Л. Зливкова. Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2018. 126 с.
19. Калита А. А., Клименюк О. В., Тараненко Л. І. Маніпуляція в мовленнєвій комунікації : монографія. Київ : Тропеа, 2024. 184 с.

20. Карпенко М. П. Суть поняття «маніпуляція», її характеристика та методи нейтралізації. Засоби навчальної та науково-дослідної роботи, 2015. Вип. 45. С. 26–34.
21. Комар М., Шевченко О. Психологічні особливості розвитку емпатії у майбутніх психологів. Магістерський науковий вісник Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2022. Вип. 39. С. 18–19.
22. Кременчуцька М. К., Коваль Г. Ш., Сисенко І. С. Гендерні особливості маніпулятивної поведінки людини. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Психологія, 2023. Т. 34 (73). № 4. С. 13–19.
23. Крикун В. Ю. Поняття «маніпулювання»: сутність та контексти. Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Серія : Філософія, філософія права, політологія, соціологія, 2022. № 2. С. 34–45.
24. Лиманкіна А. І. Психологічна характеристика міжособистісної співзалежності. *Débats scientifiques et orientations prospectives du développement scientifique* : матеріали конф. (11 novembre 2022). Paris, République française, 2022. С. 136–137
25. Лисенко Л. М. Методичні рекомендації з навчальної дисципліни «Вікова психологія» для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня зі спеціальності «Психологія». Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2020. 113 с.
26. Макаренко С. С. Маніпуляція суспільною свідомістю у процесі спілкування. Проблеми сучасної психології, 2018. Вип. 41. С. 142–151.
27. Мельник Е. А. Примус як механізм маніпуляції в інституційному комунікативному просторі. Гуманітарний часопис, 2016. № 4. С. 11–18.
28. Мельничук В. Особливості зв'язку маніпулятивної спрямованості та соціометричного статусу особистості в студентській групі. Магістерський науковий вісник Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, 2018. Вип. 29. С. 129–131.

29. Нагорна О. О. Мова як інструмент маніпуляції: стилістичний аналіз використання лексики у політичному й діловому дискурсі. Закарпатські філологічні студії, 2023. Т. 2, вип. 32. С. 64–68.
30. Нагорний А. І. Сучасні методики маніпулювання суспільномасовою свідомістю та їх застосування в політичних технологіях. Український соціум. Серія : Політика, 2008. №4(27). С. 167–174.
31. Невельська-Гордєєва О. П., Нечитайло В. О. Маніпуляції як засіб інформаційно-психологічного впливу в інформаційній війні. Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Серія : Філософія, філософія права, політологія, соціологія, 2021. № 3. С. 71–83.
32. Онуфрієва Л. А., Чайковська О. М. Психологія міжособистісних взаємин та комунікації : навчально-методичний посібник / уклад. Л. А. Онуфрієва, О. М. Чайковська. Кам'янець-Подільський : Видавець Ковальчук О. В., 2021. 128 с. URL: <http://dspace.htek.org.ua/handle/123456789/1936>
33. Павелків Р. В. Вікова психологія : підручник. 2-ге вид., стер. Київ : Кондор, 2015. 469 с.
34. Пирог Г., Горнович Ю. Особливості зв'язку прив'язаності та задоволеності партнерськими стосунками в юнацькому та зрілому віці. Психологічні дослідження : наукові праці викладачів та студентів соціально-психологічного факультету. / за ред. Ю. Дем'янчук, Н. Портницької, І. Тичини. Житомир : Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2022. Вип. 15. С. 27–30.
35. Поліщук Д.О., Сахарова К.О. Виявлення психологічних маніпуляцій у процесі міжособистісної взаємодії. Актуальні проблеми юриспруденції та психології: матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф. (Дніпро, 30 вересня 2021 р.). Дніпро: ВВПЗ «ДГУ», 2021. С. 195–200.
36. Психологія масової поведінки: конспект лекцій для здобувачів освіти другого (магістерського) рівня за освітньо-професійною програмою «Психологія» / уклад. Г. О. Коссова-Сіліна. Біла Церква : БІНПО, 2024. 49 с.

37. Психологія розвитку особистості у підлітковому та ранньому юнацькому віці : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Н. О. Гончарова, Ю. Л. Горбенко, Ю. І. Калюжна та ін. ; за ред. К. В. Седих. Полтава : Астрія, 2018. 342 с.
38. Ренке С. О. Психологія юнацького віку: проблеми статевої соціалізації та інтимних стосунків. *Збірник наукових праць «Проблеми сучасної психології»*, 2008. № 1. С. 250-260. URL: <https://problemps.kpnu.edu.ua/article/view/163382/162337>
39. Семків І. І., Вонс О.-М. С. Психологічні особливості романтичних стосунків осіб із різним типом прив'язаності в юнацькому та зрілому віці. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Психологічні науки*, 2020. Вип. 3. С. 46–56.
40. Семків І. І., Вонс О.-М. С. Психологічні особливості романтичних стосунків осіб із різним типом прив'язаності в юнацькому віці. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки*, 2020. Вип. 3. С. 46–56.
41. Сидорчук Д., Мачушник О. Л. Особливості почуття любові в ранньому юнацькому віці. *Проблеми сучасної психології : зб. наук. пр. / за ред. І. В. Фриз*, 2015. С. 149–154.
42. Сингаївська, І. В. Чинники ухвалення рішень особами юнацького віку в ситуації невизначеності. *Журнал сучасної психології*, 2025. №2. С.90–96. <https://doi.org/10.26661/2786-7471/2025-2-9>
43. Сингаївська І. В., Янідіс В. О. Психологічні особливості сексуальних практик молоді та осіб середнього віку під час війни. *Забезпечення психологічної підтримки та адаптації українців у повоєнний період: тези доповідей І Міжнародної конференції (Київ, 21-22 листопада 2024 р.)*. К.: Університет "КРОК", 2024.
44. Пінчук К. В., Сингаївська І. В. Особливості гендерних стереотипів молоді. *Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку: тези доповідей*

- V Міжнародної конференції (Київ, 7 грудня 2023 р.). Київ: Університет "КРОК", 2023.
45. Ситнік С. В. Концептуальні особливості міжособистісної взаємодії. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, 2015. III(36), Issue 74. С. 96–99.
 46. Станкевич Б. Інформаційні маніпуляції та їхній вплив на електоральну свідомість. *Studia politologica Ucraino-Polona*, 2011. №1. С. 78–81.
 47. Столярчук О., Вождай А., Дружиніна А. Чинники вибору шлюбного партнера у юнацькому віці. *Вісник Львівського університету. Серія : Психологічні науки*, 2019. Вип. 5. С. 58–64.
 48. Сугестивні технології маніпулятивного впливу : навчальний посібник / В. М. Петрик, М. М. Присяжнюк, Л. Ф. Компанцева, Є. Д. Скулиш, О. Д. Бойко, В. В. Остроухов ; за заг. ред. Є. Д. Скулиша. 2-ге вид. Київ : Вид. дім «СКІФ», 2023. 248 с.
 49. Ткачишина О. Р. Психологічна безпека у контексті маніпулятивного впливу на свідомість особистості. *Теорія і практика сучасної психології*, 2019. № 1. С. 178–182.
 50. Уразовська О. С. Психологічна маніпуляція. *Молодий вчений : матеріали наук.-практ. конф. (м. Київ, 24–25 берез, 2023 р.)*. Київ, 2023. С. 105–109.
 51. Хаметова Л. М. Вплив маніпуляції на психічне здоров'я особистості. *Young Scientist*, 2016. № 9.1 (36.1). С. 165–169.
 52. Шаповалова В. С. Теоретичні аспекти становлення особистості в юнацькому віці. *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Григорія Сковороди»*. Міжнародні Челпанівські психолого-педагогічні читання. Київ : Гнозис, 2014. Вип. 31, Т. 1 (9). С. 294–299.
 53. Шевченко В. Різновиди маніпуляцій в онлайн-медіа і соцмережах. *Образ*, 2025. Вип. 1 (47). С. 6–18.
 54. Шевченко О. М., Майстренко М. А. Психологічні маніпуляції у студентському середовищі. *Психологічні координати розвитку*

- особистості: реалії і перспективи : матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. (Полтава, 21–22 трав, 2025 р.). Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2025. С. 418–421.
55. Шуренок Н. В. Явище вербальної маніпуляції та його складові. Сучасні напрямки лінгвістичних досліджень міжкультурної комунікації та методики викладання іноземних мов : матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф. студентів та молодих науковців (м. Житомир, 24 лютого, 2012 р.). Житомир, 2012. С. 470–472.
 56. Bonfá-Araujo B., Blötner C., Láng A., Schermer J. A. Manipulation and instability: exploring Machiavellianism and borderline personality similarities and differences. *Journal of Personality Disorders*, 2021. Vol. 35, No. 5. P. 633–651.
 57. Brichag S., Papusha V., Kholokh O., Kuznietsov M., Danyliak R. Manipulation Strategies in Interpersonal Relationships and Their Psychological Impact. *South Eastern European Journal of Public Health*, 2024. P. 168–176.
 58. Codependency Scale. Psychological Scales & Instruments Database. URL: <https://db.arabpsychology.com/scales/the-spann-fischer-codependency-scale-sf-cds/> (дата звернення: 25.02.2026).
 59. Dahling J. J., Whitaker B. G., Levy P. E. The development and validation of a new Machiavellianism Scale. *Journal of Management*, 2009. Vol. 35. №. 2. P. 219–257. URL: https://www.researchgate.net/publication/228079515_The_Development_and_Validation_of_a_New_Machiavellianism_Scale (дата звернення: 25.02.2026).
 60. Fischer J. L., Spann L., Crawford D. Measuring codependency. *Alcoholism Treatment Quarterly*, 1991. Vol. 8. P. 87–100. URL: https://www.researchgate.net/publication/254358176_Measuring_Codependency (дата звернення: 25.02.2026).
 61. Hatfield E., Sprecher S. The passionate love scale. *Handbook of sexuality-related measures: A compendium* / ed. by T. D. Fisher, C. M. Davis, W. L. Yaber, S. L. Davis. 3rd ed. Thousand Oaks, CA : Taylor & Francis,

2011. P. 469–472. URL: <http://www.elainehatfield.com/119.pdf> (дата звернення: 25.02.2026).
62. Hendrick S. S. A generic measure of relationship satisfaction. *Journal of Marriage and the Family*, 1988. Vol. 50. №. 1. P. 93–98. URL: <https://www.scribd.com/document/747647986/Hendrick-GenericMeasureRelationship-1988> (дата звернення: 25.02.2026).
 63. Ioannidis P. The Development of the MATRESS: A Multidimensional Scale of Manipulation Tactics in Romantic Relationships. *International Journal of Science and Research (IJSR)*, 2021. Vol. 10. Issue 10. P. 1510–1515. URL: https://www.researchgate.net/publication/358328053_The_Development_of_the_MATRESS_A_Multidimensional_Scale_of_Manipulation_Tactics_in_Romantic_Relationships (дата звернення: 25.02.2026).
 64. Jerves E., Rober P., Enzlin P. Characteristics of romantic relationships during adolescence: A review of Anglo-western literature. *Maskana*, 2013. Vol. 4. №. 2. P. 21–34.
 65. Machiavellianism Test (MACH-IV). *Psychological Scales & Instruments Database*. URL: <https://db.arabpsychology.com/scales/machiavellianism-test-mach-iv/> (дата звернення: 25.02.2026).
 66. Muira K., Dewdney N., Walker F., Joinson A. Social influence across conversational contexts: a new taxonomy of social influence techniques and public understanding of the characteristics of persuasion, manipulation, and coercion in interpersonal dialogue. *Computers in Human Behavior*, 2020. Vol. 108. P. 106–118.
 67. Passionate Love Scale. *Psychological Scales & Instruments Database*. URL: <https://db.arabpsychology.com/scales/passionate-love-scale/> (дата звернення: 25.02.2026).
 68. Relationship Assessment Scale. *Psychological Scales & Instruments Database*. URL: <https://db.arabpsychology.com/scales/relationship-assessment-scale/> (дата звернення: 25.02.2026).
 69. Schildbach J., Radulovic N., Carvalho Gomes L. *Psychology of Manipulation*:

How many mind games have been played on you today? Mémoire collectif 2021/2022. Lycée Ermesinde, 2022. 30 p.

70. Shen C. Relationship Manipulations and Their Impact on Individuals' Development. Journal of Education, Humanities and Social Sciences, 2024. Vol. 34. P. 12–16.
71. Soller B. Caught in a bad romance: adolescent romantic relationships and mental health. Journal of Health and Social Behavior, 2014. Vol. 55, № 1. P. 56–72.
72. Sorensen S., Feng J., Schantz K. Adolescent romantic relationships. Research Facts and Findings. A publication of ACT for Youth, 2025. URL: <https://actforyouth.org/resources/rf/romantic-2025.pdf> (дата звернення: 03.02.2026).
73. Sweet P. L. The sociology of gaslighting. American Sociological Review, 2019. Vol. 84, №. 5. P. 851–875.

Аналіз літератури

Всього джерел – 73

За останні п'ять років джерел - 31

[2,5,7,9,11,13,16,17,19,21,22,23,24,29,31,32,34,35,36,42,43,44,48,50,53,54,56,57, 63,69,72]

Українські джерела – 55

За останні п'ять років українських джерел - 26

[2,5,7,9,11,13,16,17,19,21,22,23,24,29,31,32,34,35,36,42,43,44,48,50,53,54]

Зарубіжні джерела - 18

За останні п'ять років зарубіжних джерел – 5 [56,57,63,69,72]

ДОДАТКИ

Додаток А

«Шкала макіавеллізму особистості» (Machiavellianism Scale, MACH-IV – Р. Крісті, Ф. Гейз)

ІНСТРУКЦІЯ. Будь ласка, прочитайте кожне твердження та позначте варіант відповіді, який найбільше відповідає вашому ставленню до людської природи та міжособистісної взаємодії. Тут немає «правильних» чи «неправильних» відповідей, тому обирайте той варіант, який першим спадає на думку.

БЛАНК ОПИТУВАЛЬНИКА

№	Твердження	Повністю не згоден (1)	В основному не згоден (2)	Швидше не згоден (3)	Нейтрально (4)	Швидше згоден (5)	В основному згоден (6)	Повністю згоден (7)
1	Ніколи не кажіть нікому справжньої причини, чому ви щось зробили, якщо це не принесе користі.							
2	Найкращий спосіб поводитися з людьми – говорити їм те, що вони хочуть почути.							
3	Слід діяти лише тоді, коли ви впевнені, що це морально правильно.							
4	Більшість людей за своєю природою добрі та щирі.							
5	Найбезпечніше припустити, що всі люди мають вади, які проявляться, як тільки з'явиться можливість.							
6	Чесність — найкраща стратегія в будь-якій ситуації.							
7	Брехні іншій людині не може бути							

№	Твердження	Повністю не згоден (1)	В основному не згоден (2)	Швидше не згоден (3)	Нейтрально (4)	Швидше згоден (5)	В основному згоден (6)	Повністю згоден (7)
	виправдання.							
8	Взагалі кажучи, люди не будуть наполегливо працювати, якщо їх до цього не змусити.							
9	Загалом, краще бути скромним і чесним, ніж впливовим і нечесним.							
10	Коли ви просите когось щось зробити для вас, краще назвати справжні причини, ніж ті, що мають більшу вагу.							
11	Більшість людей, які досягають успіху у світі, ведуть гідне та моральне життя.							
12	Будь-хто, хто повністю довіряє іншим, накликає на себе біду.							
13	Найбільша різниця між більшістю злочинців та іншими людьми полягає в тому, що злочинці досить дурні, щоб попастися.							
14	Більшість людей сміливі.							
15	Мудро лестити впливовим людям.							
16	Можна бути доброчесним у всіх відношеннях.							
17	П.Т. Барнум помилявся, коли сказав, що «простак народжується щохвилини».							
18	Важко досягти успіху, не вдаючись до хитрощів чи порушень правил тут і там.							
19	Люди, які страждають на невиліковні хвороби, повинні мати право на безболісну смерть за власним вибором.							

№	Твердження	Повністю не згоден (1)	В основному не згоден (2)	Швидше не згоден (3)	Нейтрально (4)	Швидше згоден (5)	В основному згоден (6)	Повністю згоден (7)
20	Більшість людей легше забувають смерть батьків, ніж втрату своєї власності.							

ОБРОБКА РЕЗУЛЬТАТІВ. Відповідно до методики, оцінювання проводиться за допомогою 7-бальної шкали Лайкерта (від 1 до 7). Для отримання загального показника макіавеллізму бали за всіма 20 твердженнями підсумовуються. Вищий загальний бал вказує на вищий рівень вираженості макіавеллізму як риси особистості. Мінімально можливий бал за методикою становить 20, максимально можливий – 140. Обернені пункти у методиці відсутні.

КЛЮЧ ДО ШКАЛ

Назва показника	Номери тверджень (пунктів)	Інтегральний показник
Макіавеллізм (загальний бал)	1–20	Сума балів за всіма пунктами (від 20 до 140)

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ РЕЗУЛЬТАТІВ (адаптовано до завдань дослідження)

Рівень	Діапазон балів
Високий	101–140
Середній (Помірний)	61–100
Низький	20–60

Додаток Б

**«Шкала тактик маніпуляцій у романтичних стосунках» (Manipulation Tactics in Romantic Relationships Scale,
MATRESS – П. Іоаннідіс)**

ІНСТРУКЦІЯ. Будь ласка, прочитайте кожне твердження та оцініть ступінь, до якого ви використовували наведені способи впливу у минулих або поточних романтичних стосунках. Обирайте той варіант, який найбільше відповідає вашому досвіду.

БЛАНК ОПИТУВАЛЬНИКА

№	Твердження	Зовсім ні (1)	Дуже мало (2)	Певною мірою (3)	Значною мірою (4)
1	Я погрожував(ла) піти від нього/неї.				
2	Я казав(ла) партнеру, що покину його/її.				
3	Я демонстрував(ла) ознаки того, що розрив неминучий.				
4	Я пропонував(ла) розійтися, навіть якщо насправді цього не хотів(ла).				
5	Я здавався(лася) більш вразливим(ою).				
6	Я прикидався(лася), що почуваюся не дуже добре.				
7	Я грав(ла) роль жертви.				
8	Я симулював(ла) плач.				
9	Я натякав(ла), що завдам собі шкоди.				
10	Я демонстрував(ла) суїцидальні наміри.				
11	Я погрожував(ла) покінчити з життям.				
12	Я виявляв(ла) саморуйнівну поведінку.				
13	Я казав(ла) партнеру, що подобаюся іншим людям.				
14	Я казав(ла) партнеру, що інші вважають мене привабливим(ою).				
15	Я порівнював(ла) його/її з іншими потенційними партнерами.				
16	Я змушував(ла) його/її ревнувати.				
17	Я здавався(лася) байдужим(ою) до нього/неї.				
18	Я ігнорував(ла) його/її.				

19	Я застосовував(ла) тактику мовчання (бойкот).				
20	Я віддалявся(лася).				
21	Я ізолював(ла) свого партнера від інших.				
22	Я спонукав(ла) партнера до конфліктів з іншими.				
23	Я закликав(ла) партнера не довіряти іншим.				
24	Я казав(ла) йому/її, що ніхто інший насправді про нього/неї не дбає.				
25	Я вдавався(лася) до улесливих розмов.				
26	Я використовував(ла) компліменти.				
27	Я використовував(ла) лестощі.				
28	Я використовував(ла) свою чарівність, щоб вплинути на нього/неї.				
29	Я знижував(ла) самооцінку партнера.				
30	Я змушував(ла) партнера почуватися непотрібним.				
31	Я змушував(ла) партнера почуватися меншовартісним.				
32	Я не дозволяв(ла) партнеру почуватися надто впевненим у собі.				

ОБРОБКА РЕЗУЛЬТАТІВ. Оцінювання за методикою здійснюється за допомогою 4-бальної шкали Лайкерта (від 1 до 4). Процедура обробки передбачає підрахунок балів за вісьмома окремими тактиками маніпулювання (субшкалами), а також визначення загального інтегрального показника маніпулятивності у стосунках. Субшкали: для кожної з 8 тактик підраховується сума балів за 4 відповідними твердженнями. Діапазон балів для кожної субшкали: від 4 до 16. Загальний показник: підраховується загальна сума балів за всіма 32 твердженнями опитувальника. Мінімальний бал – 32, максимальний – 128. Обернені пункти у методиці відсутні.

КЛЮЧ ДО ШКАЛ

Назва тактики (субшкали)	Номери тверджень (пунктів)	Інтегральний показник
1. Погрози розривом (AT)	1, 2, 3, 4	Сума балів (4–16)
2. Викликання почуття провини (IG)	5, 6, 7, 8	
3. Погрози самоушкодженням (SH)	9, 10, 11, 12	
4. Викликання ревнощів (IJ)	13, 14, 15, 16	
5. Примусова дистанція / мовчання (CDST)	17, 18, 19, 20	
6. Розділай і володарюй (DC)	21, 22, 23, 24	
7. Використання чарівності (CH)	25, 26, 27, 28	
8. Зниження самооцінки (DE)	29, 30, 31, 32	
Загальна маніпулятивність (GM)	Усі пункти (1–32)	Сума балів (32–128)

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ РЕЗУЛЬТАТІВ (адаптовано до завдань дослідження)

Рівень	Діапазон балів за субшкалами	Діапазон балів (інтегральний)
Високий	13–16	97–128
Середній (Помірний)	9–12	65–96
Низький	4–8	32–64

Додаток В

«Шкала співзалежності» (Spann-Fischer Codependency Scale, SF CDS – Л. Спанн, Д. Фішер)

ІНСТРУКЦІЯ. Прочитайте, будь ласка, кожне твердження та позначте варіант відповіді, який найкраще описує вас. Будьте максимально щирими, тут немає «правильних» чи «неправильних» відповідей.

БЛАНК ОПИТУВАЛЬНИКА

№	Твердження	Повністю не згоден (1)	В основному не згоден (2)	Швидше не згоден (3)	Швидше згоден (4)	В основному згоден (5)	Повністю згоден (6)
1	Мені важко приймати рішення.						
2	Мені важко сказати «ні».						
3	Мені важко приймати компліменти.						
4	Іноді я відчуваю нудьгу або порожнечу, якщо у мене немає проблем, на яких можна зосередитися.						
5	Я зазвичай не роблю для інших людей того, що вони здатні зробити для себе самі.						
6	Коли я роблю щось приємне для себе, я зазвичай відчуваю провину.						
7	Я не дуже хвилююся.						
8	Я кажу собі, що все налагодиться, коли люди в моєму житті змінять свою поведінку.						
9	Здається, у мене такі стосунки, де я завжди поруч з іншими, але вони рідко поруч зі мною.						
10	Іноді я настільки зосереджуюсь на одній людині, що нехтую іншими стосунками та справами.						
11	Здається, я потрапляю в стосунки, які є						

	болісними для мене.						
12	Зазвичай я не дозволяю іншим побачити моє «справжнє» я.						
13	Коли хтось засмучує мене, я довго тримаю це в собі, але час від часу я вибухаю.						
14	Зазвичай я готовий на все, аби уникнути відкритого конфлікту.						
15	У мене часто виникає відчуття страху або неминучої біди.						
16	Я часто ставлю потреби інших вище за свої власні.						

ОБРОБКА РЕЗУЛЬТАТІВ. Відповідно до методики, оцінювання проводиться за допомогою 6-бальної шкали Лайкерта (від 1 до 6). Прямі пункти: бали нараховуються відповідно до відповіді респондента. Обернені пункти: для пунктів 5 та 7 проводиться перекодування балів, тобто, відповідь «повністю згоден» (6 балів) перетворюється на 1 бал, а «повністю не згоден» (1 бал) – на 6 балів. Загальний показник: обчислюється шляхом підсумовування балів за всіма 16 твердженнями. Методика вважається одновимірною і дає загальний показник рівня співзалежності. Мінімально можливий бал – 16, максимально можливий – 96.

КЛЮЧ ДО ШКАЛИ

Назва показника	Номери тверджень (прямі)	Номери тверджень (обернені)	Інтегральний показник
Загальний рівень співзалежності	1, 2, 3, 4, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16	5, 7	Сума балів за всіма пунктами (від 16 до 96)

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ РЕЗУЛЬТАТІВ (адаптовано до завдань дослідження)

Рівень	Діапазон балів
Високий	70–96
Середній (Помірний)	43–69
Низький	16–42

Додаток Г

«Шкала оцінки задоволеності у стосунках» (Relationship Assessment Scale, RAS – С. Хендрік)

ІНСТРУКЦІЯ. Будь ласка, прочитайте кожне твердження та позначте варіант відповіді від 1 до 5, який найбільше відповідає вашим почуттям щодо ваших поточних романтичних стосунків. Тут немає «правильних» чи «неправильних» відповідей, тому обирайте той варіант, який першим спадає на думку.

БЛАНК ОПИТУВАЛЬНИКА

№	Питання	Низький рівень (1)	Нижче середнього (2)	Середній рівень (3)	Вище середнього (4)	Високий рівень (5)
1	Наскільки добре ваш партнер задовольняє ваші потреби?					
2	Загалом, наскільки ви задоволені вашими стосунками?					
3	Наскільки хороші ваші стосунки порівняно з більшістю інших?					
4	Як часто ви шкодуєте, що вступили в ці стосунки?					
5	Якою мірою ваші стосунки відповідають вашим початковим очікуванням?					
6	Як сильно ви любите свого партнера?					
7	Як багато проблем у ваших стосунках?					

ОБРОБКА РЕЗУЛЬТАТІВ. Оцінювання за методикою здійснюється за допомогою 5-бальної шкали Лайкерта (від 1 до 5), де 1 відповідає низькому рівню задоволеності, а 5 – високому. Процедура обробки результатів передбачає підрахунок загальної суми балів за всіма 7 твердженнями опитувальника. Оскільки методика має одновимірну структуру, вона надає єдиний показник глобальної задоволеності стосунками. Прямі пункти: бали нараховуються відповідно до обраної відповіді (від 1 до 5). Обернені пункти: для пунктів 4 та 7 проводиться перекодування балів у зворотному порядку. Загальний показник: сума балів за всіма 7 пунктами. Мінімальний бал – 7, максимальний – 35. Вищий сумарний бал відображає більшу задоволеність романтичним партнерством.

КЛЮЧ ДО ШКАЛИ

Назва шкали / показник	Номери тверджень (прямі)	Номери тверджень (обернені)	Інтегральний показник
Задоволеність стосунками	1, 2, 3, 5, 6	4, 7	Сума балів за всіма пунктами (від 7 до 35)

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ РЕЗУЛЬТАТІВ (адаптовано до завдань дослідження)

Рівень	Діапазон балів
Високий	27–35
Середній (Помірний)	17–26
Низький	7–16

Додаток Д

«Шкала пристрасного кохання» (Passionate Love Scale, PLS – Е. Хатфілд, С. Спречер)

ІНСТРУКЦІЯ. Будь ласка, подумайте про людину, яку ви кохаєте найбільш пристрасно зараз. Якщо ви зараз не закохані, згадайте останню людину, яку ви кохали. Якщо ви ніколи не були закохані, подумайте про людину, до якої ви були найбільш близькі за такими почуттями. Спробуйте описати свої відчуття в період, коли ваші почуття були найбільш інтенсивними. Прочитайте кожне твердження та позначте варіант відповіді від 1 до 9, де 1 – «Зовсім не так», а 9 – «Абсолютно так».

БЛАНК ОПИТУВАЛЬНИКА

[illegible]

ОБРОБКА РЕЗУЛЬТАТІВ. Оцінювання за методикою здійснюється за допомогою 9-бальної шкали (від 1 до 9). Методика є одновимірною, усі 15 тверджень об'єднуються в один домінуючий фактор, який вимірює інтенсивність пристрасного кохання як цілісного конструкту, що включає когнітивні, емоційні та поведінкові компоненти. Прямі пункти: усі твердження методики є прямими, тому бали нараховуються відповідно до відповіді респондента. Загальний показник: обчислюється шляхом підсумовування балів за всіма 15 пунктами. Мінімально можливий бал становить 15, максимально можливий – 135.

КЛЮЧ ДО ШКАЛИ

Назва показника	Номери тверджень (пунктів)	Інтегральний показник
Інтенсивність пристрасного кохання	1–15	Сума балів за всіма пунктами (від 15 до 135)

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ РЕЗУЛЬТАТІВ (адаптовано до завдань дослідження)

Рівень	Діапазон балів
Високий	106–135
Середній (Помірний)	66–105
Низький	15–65

Додаток Ж

Зведені емпіричні дані за усіма шкалами діагностичних методик

№	Стать	Макіавеллізм (MACH)	AT	IG	SH	IJ	CDST	DC	CH	DE	GM (заг. маніп.)	Співзалежність (SF-CDS)	Задоволеність (RAS)	Пристрастення (PLS)
1	Д	115	15	8	13	14	10	14	13	14	101	75	19	60
2	Д	115	14	7	12	8	15	11	14	13	94	48	30	116
3	Д	120	16	14	15	12	14	13	15	15	114	52	10	62
4	Д	95	13	8	13	10	13	10	14	13	94	50	21	62
5	Д	112	14	8	14	14	15	13	11	14	103	78	11	60
6	Д	92	13	7	12	8	10	11	13	13	87	72	13	58
7	Д	118	15	11	15	8	16	14	15	16	110	54	9	72
8	Д	90	14	14	8	10	7	10	7	7	77	82	18	110
9	Д	52	6	15	14	13	6	7	10	6	77	88	10	115
10	Д	52	7	13	12	15	7	13	7	7	81	79	11	108
11	Д	72	10	8	7	14	13	10	10	8	80	41	27	60
12	Д	115	9	7	11	6	8	11	6	6	64	38	22	58
13	Д	50	13	8	11	10	14	9	10	13	88	60	20	70
14	Д	54	9	8	8	11	10	8	10	9	73	65	28	65
15	Д	56	6	6	7	5	8	8	14	8	62	40	28	50
16	Д	55	5	5	15	8	6	8	8	8	63	35	15	45
17	Д	52	5	6	7	10	9	10	10	7	64	50	23	62
18	Д	82	10	8	8	9	10	13	9	10	77	74	11	110
19	Д	56	8	12	8	7	9	14	9	8	75	42	27	55
20	Д	88	13	8	11	10	15	11	13	14	95	63	19	75
21	X	110	13	7	14	9	15	15	15	12	100	35	18	64
22	X	106	13	11	7	8	14	13	7	7	80	39	14	62
23	X	48	6	8	6	13	7	13	13	14	80	65	10	70
24	X	75	7	14	7	7	7	8	7	7	64	62	11	115

25	X	82	9	15	8	6	6	7	6	6	63	65	9	114
26	X	85	7	11	7	7	7	8	7	7	61	65	12	112
27	X	45	7	14	7	9	6	7	6	6	62	62	10	118
28	X	52	7	14	7	6	15	10	7	7	73	62	18	55
29	X	60	13	15	12	15	14	9	9	13	100	86	12	68
30	X	68	5	14	11	9	5	8	5	5	62	80	11	120
31	X	75	13	7	9	6	10	10	11	10	76	55	29	65
32	X	82	16	12	14	9	14	8	13	15	101	62	28	65
33	X	70	9	10	5	5	9	13	6	6	63	50	25	55
34	X	78	10	7	11	7	10	8	13	13	79	58	23	62
35	X	85	11	7	11	9	10	10	8	14	80	64	19	75
36	X	68	8	10	13	6	14	8	8	8	75	42	28	50
37	X	72	10	8	7	7	9	8	7	15	71	55	26	70
38	X	80	10	9	10	7	14	14	13	8	85	37	21	68
39	X	76	9	8	9	7	9	7	8	7	64	65	24	60
40	X	84	11	10	11	10	14	10	8	13	87	63	20	72

Погрози розривом (AT), Викликання почуття провини (IG), Погрози самоушкодженням (SH), Викликання ревнощів (IJ), Примусова дистанція / мовчання (CDST), Розділяй і володарюй (DC), Використання чарівності (CH), Зниження самооцінки (DE), Загальна маніпулятивність (GM)

Додаток К

**Кореляційна матриця взаємозв'язків між показниками діагностичних методик
(коефіцієнт лінійної кореляції Пірсона), SPSS Statistics**

Correlations													
	MACH	AT	IG	SH	IJ	CDST	DC	CH	DE	GM	SF_CDS	RAS	PLS
MACH Pearson Correlation	1	,717**	-,146	,437**	-,012	,448**	,472**	,381*	,422**	,568**	-,142	-,077	-,060
AT	,717**	1	-,057	,458**	,214	,676**	,395*	,521**	,697**	,828**	,053	,083	-,184
IG	-,146	-,057	1	-,043	,154	-,155	-,163	-,388*	-,304	-,001	,466**	-,496**	,529**
SH	,437**	,458**	-,043	1	,326*	,379*	,152	,470**	,483**	,671**	,076	-,169	-,138
IJ	-,012	,214	,154	,326*	1	,113	,217	,199	,308	,506**	,514**	-,349*	,108
CDST	,448**	,676**	-,155	,379*	,113	1	,411**	,524**	,578**	,750**	-,260	,226	-,431**
DC	,472**	,395*	-,163	,152	,217	,411**	1	,393*	,299	,533**	-,203	-,121	-,244
CH	,381*	,521**	-,388*	,470**	,199	,524**	,393*	1	,674**	,712**	-,201	,149	-,335*
DE	,422**	,697**	-,304	,483**	,308	,578**	,299	,674**	1	,797**	,076	,033	-,297
GM	,568**	,828**	-,001	,671**	,506**	,750**	,533**	,712**	,797**	1	,103	-,112	-,215
SF_CDS	-,142	,053	,466**	,076	,514**	-,260	-,203	-,201	,076	,103	1	-,488**	,519**
RAS	-,077	,083	-,496**	-,169	-,349*	,226	-,121	,149	,033	-,112	-,488**	1	-,470**
PLS	-,060	-,184	,529**	-,138	,108	-,431**	-,244	-,335*	-,297	-,215	,519**	-,470**	1
**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).													
*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).													

Загальний макіавеллізм (MACH), Погрози розривом (AT), Викликання почуття провини (IG), Погрози самоушкодженням (SH), Викликання ревностів (IJ), Примусова дистанція / мовчання (CDST), Розділяй і володарюй (DC), Використання чарівності (CH), Зниження самооцінки (DE), Загальна маніпулятивність (GM), Загальний рівень співзалежності (SF CDS), Задоволеність стосунками (RAS), Інтенсивність пристрасного кохання (PLS)

Додаток Л

Результати застосування U-критерію Манна-Уїтні при порівнянні показників досліджуваних психологічних змінних у групах юнаків та дівчат, SPSS Statistics

Ranks				
	Стать	N	Mean Rank	Sum of Ranks
MACH	Дівчата	20	22,25	445,00
	Хлопці	20	18,75	375,00
	Total	40		
AT	Дівчата	20	22,35	447,00
	Хлопці	20	18,65	373,00
	Total	40		
IG	Дівчата	20	17,52	350,50
	Хлопці	20	23,48	469,50
	Total	40		
SH	Дівчата	20	24,18	483,50
	Хлопці	20	16,83	336,50
	Total	40		
IJ	Дівчата	20	25,03	500,50
	Хлопці	20	15,98	319,50
	Total	40		
CDST	Дівчата	20	21,15	423,00
	Хлопці	20	19,85	397,00
	Total	40		
DC	Дівчата	20	23,75	475,00
	Хлопці	20	17,25	345,00
	Total	40		
CH	Дівчата	20	24,75	495,00
	Хлопці	20	16,25	325,00
	Total	40		
DE	Дівчата	20	22,25	445,00
	Хлопці	20	18,75	375,00
	Total	40		
GM	Дівчата	20	23,58	471,50
	Хлопці	20	17,43	348,50
	Total	40		
SF_CDS	Дівчата	20	20,53	410,50
	Хлопці	20	20,48	409,50
	Total	40		
RAS	Дівчата	20	20,60	412,00
	Хлопці	20	20,40	408,00
	Total	40		
PLS	Дівчата	20	18,63	372,50
	Хлопці	20	22,38	447,50
	Total	40		

